

**ASPEKTET GJINORE
TË KORRUPSIONIT
ME THEKS TE
REPUBLIKA E
MAQEDONISË SË
VERIUT**

**ASPEKTET GJINORE TË
KORRUPSIONIT ME THEKS TE
REPUBLIKA E MAQEDONISË SË VERIUT**

Titulli:

Aspektet gjinore të korrupsionit me theks te Republika e Maqedonisë së Veriut

Autore:

Maja Llazarova, Oficere kombëtare e programit

Reparti për demokratizim, Misioni i OSBE-së në Shkup

Përktheu në shqip:

Fatlume Adili Gongo

Redaktim gjuhësor:

Luljeta Ademi

www.osce.org/skopje

© OSCE Mission to Skopje 2020

Të gjitha të drejtat e rezervuara. Përmbajtja e këtij botimi mund të përdoret dhe të riprodhohet lirisht për qëllime arsimore dhe qëllime të tjera jokomerciale, me kusht që Misioni i OSBE-së në Shkup të përmendet si burim për çdo riprodhim të tillë.

Materialet në këtë botim janë vetëm për referim. Edhe pse Misioni i OSBE-së në Shkup ka investuar kujdesin më të madh në zhvillimin e tij, i njëjti nuk pranon asnjë përgjegjësi për saktësinë dhe plotësinë e çdo informacioni, si dhe udhëzimet dhe këshillat e dhëna apo për ndonjë gabim shtypi. Përmbajtja e këtij botimi, pikëpamjet, mendimet, gjetjet, interpretimet dhe konkluzionet e shprehura këtu nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht politikën zyrtare ose pozicionin e OSBE-së. Për këto arsye, asnjë pretendim nuk mund të bëhet kundër OSBE-së lidhur me pasojat e mundshme nga informacionet ose përfundimet e përfshira në këtë botim.

Përmbajtja

PARATHËNIE	5
1. SHQYRTIME HYRËSE	7
2. KONTEKSTI NDËRKOMBËTAR	10
2.1. Konventat dhe iniciativat ndërkombëtare	10
2.2. Dokumentet dhe zotimet strategjike të OSBE-së	13
3. KONTEKSTI KOMBËTAR	16
3.1. Struktura gjinore e popullsisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut	16
3.2. Ligji për parandalimin e korrupsionit dhe konfliktit të interesave	18
3.3. Kodi Penal	18
3.4. Ligji për të punësuarit e sektorit publik	21
3.5. Ligji për mundësitë e barabarta të grave dhe burrave	23
4. ASPEKTET KRYESORE PËR ANALIZË	25
4.1. Perspektiva gjinore në luftën kundër korrupsionit	26
4.2. Format e korrupsionit specifike për gjininë	29
4.3. Ndikimi i korrupsionit te gratë	32
4.4. Lidhshmëria me përfaqësimin e grave në jetën politike	33
4.5. Lidhja e përfaqësimit gjinor me korrupsionin gjatë ofrimit të shërbimeve publike	37
5. PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME	39
5.1. Përfundime	39
5.2. Rekomandime	40
6. BURIMET E PËRDORURA	45

LISTA E SHKURTESAVE TË PËRDORURA

PNB	Prodhimi nacional bruto
SDG (Sustainable Development Goals)	Qëllimet e zhvillimit të qëndrueshëm
UNCAC (United Nations Convention Against Corruption)	Konventa e Kombeve të Bashkuara për Luftën kundër Korrupsionit
UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime)	Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogat dhe Krimin
GRECO (Group of States against Corruption)	Grupi i Shteteve kundër Korrupsionit
OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe)	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE).
KP	Kodi Penal
IAWJ (International Association of Women Judges)	Asociacioni Ndërkombëtar i Grave Gjykatëse
EQI (European Quality Index)	Indeksi Evropian i Cilësisë
UNDP (United Nations Development Programme)	Programi i Zhvillimit i Kombeve të Bashkuara

PARATHËNIE

LEXUES I/E DASHUR,

Misioni i OSBE-së në Shkup po mbështet fuqishëm zbatimin e reformave strategjike në Maqedoninë e Veriut, të cilat janë pjesë e mandatit tonë dhe u referohen përpjekjeve për të avancuar agjendën kombëtare për anti-korrupsion.

Në orvatjen tonë ne angazhohemi për ndërfutjen e perspektivës gjinore në punën e Misionit tonë, duke mbështetur Maqedoninë e Veriut në barazinë gjinore dhe pjesëmarrjen e balancuar të grave dhe burrave në jetën publike, ekonomike dhe politike.

Në lidhje me këtë, Maqedonia e Veriut ka sendërtuar një kornizë ligjore solide dhe kornizë politikash që burojnë nga parimet e barazisë gjinore të gdhendura në Kushtetutën. Miratimi i Ligjit për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi dhe Ligjit për Mbrojtjen e Grave nga Dhuna, si dhe progresi në finalizimin e draft tekstit të Ligjit për Barazinë Gjinore, i cili duhet të miratohet në fund të muajit mars të vitit 2021, janë hapa të rëndësishëm në këtë drejtim.

Megjithatë, pabarazia gjinore dhe diskriminimi mbi bazën gjinore janë akoma të përhapur gjithandej si dhe dhuna e bazuar te gjinia dhe dhuna në familje, përderisa pjesëmarrja e grave në sferën publike mbetet e pabarabartë. Përveç kësaj, pandemia KOVID-19 ka dëmtuar më tej arritjet e viteve të kaluara. Mbyllja e shkollave dhe kopshteve solli ngarkesë të shpërpjesëtuara për gratë sa i takon kujdesit për fëmijët, mësimin nga shtëpia dhe përgjegjësitë shtëpiake, duke zvogëluar pjesëmarrjen e tyre në tregun e punës dhe kontributin e tyre në sferën ekonomike.

Në vazhden e tkurrjes së mundësive ekonomike, hullitë dhe pabarazitë gjinore ekzistuese janë përkeqësuar më tej. Sipas¹ Zyrës së Kombeve të Bashkuara për Drogat dhe Krimin (UNODC), korrupsioni prek në mënyrë të pabarabartë popullatën e ndjeshme dhe prek më shumë të varfërit, veçanërisht gratë, të cilat përbëjnë një përqindje të madhe e të varfërve në botë. Korrupsioni pengon progresin drejt barazisë gjinore dhe është barrierë që gratë të kenë qasje të plotë te të drejtat e

¹ https://www.unodc.org/lpo-brazil/en/frontpage/2019/12/corruption-and-gender_-_women-and-men-affected-differently-by-corruption--but-no-evidence-women-or-men-are-less-corruptible.html

tyre qytetare, sociale dhe ekonomike.² Përveç kësaj, është dëshmuar se korrupsioni i prek gratë më negativisht se burrat. Nga ana tjetër, në përpjekjet tona të përbashkëta për të arritur barazi gjinore dhe për të çrrënjësuar korrupsionin, ne po përballemi me mungesë të madhe informacionesh për korrupsionin dhe implikimet e tij mbi gratë e Maqedonisë së Veriut. Nevojiten informacione për shpeshësinë me të cilën përballen gratë me korrupsionin, sa i shpërndarë është korrupsioni i bazuar mbi gjininë, nëse gratë janë subjekt më i shpeshtë i korrupsionit kur kërkojnë shërbime publike, si i prek korrupsioni ato dhe, në fund fare, nëse gratë mund të jenë faktorë udhëheqës në luftën kundër korrupsionit.

Ky dokument diskutimi është një hap pionier drejt debatit të hapur për format gjinore të korrupsionit në vend. Për ne është kënaqësi të kontribuojmë për dialogun e politikave, duke e ngritur këtë temë në një nivel më të lartë vëmendjeje me politikëbërësit, shoqërinë civile dhe publikun e gjerë. Shpresojmë se ky dokument do të japë kontribut për të ndërmarrë hapa të mëtejshëm drejt njohjes, dokumentimit dhe institucionalizimit në legjisllacionin kombëtar të formave të korrupsionit të bazuara mbi gjininë, dhe mbase të kontribuojë edhe për uljen e ndikimit të korrupsionit mbi gratë.

Ambasadori Klemens Koja
Shefi i Misionit të OSBE-së në Shkup

² https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Topic_guide_gender_corruption_Final_2016.pdf

1. SHQYRTIME HYRËSE

Ky dokument për diskutim u referohet aspekteve më pak të shqyrtuara dhe lidhjes mes korrupsionit dhe dimensionit të tij gjinor. Nisur nga përvojat ndërkombëtare, vërejtjet e prezantuara janë shumë aktuale në dekadën e fundit dhe lidhen me këmbënguljet e fuqishme për nxitjen e zhvillimit demokratik të shoqërive dhe analizën e të gjithë faktorëve që ngadalësojnë ose pengojnë rrugën drejt arritjes së atij zhvillimi.

Barazia gjinore do të thotë se gratë dhe burrat kanë të drejta dhe mundësi të barabarta të realizojnë potencialin e tyre individual – duke kontribuar për zhvillimin ekonomik dhe social të vendit të tyre, dhe si këmbim të kenë dobi nga pjesëmarrja e tyre në shoqëri. Nga ana tjetër, korrupsioni pengon realizimin e barazisë gjinore. Korrupsioni përkeqëson dallimet gjinore, rrit ose të paktën i vazhdon pabarazitë sociale për qasje të shërbimet shëndetësore dhe arsimore, të burimet dhe për shpërndarjen e të ardhurave, si dhe është pengesë e madhe për gratë që të kenë qasje të plotë të të drejtat e tyre civile, sociale dhe ekonomike.³

Korrupsioni lidhet edhe me keqpërdorimin e fuqisë për diskriminim dhe privimin e njerëzve nga të drejtat e tyre. Njëlloj si pabarazia gjinore, edhe korrupsioni ka potencial të ngadalësojë zhvillimin dhe të rritë varfërinë.⁴

Korrupsioni kontribuon për rritjen e diskriminimit social, kulturor, politik dhe institucional të grave në jetën e përditshme. Përvoja e deritanishme tregon se vendet që kanë ecur para me realizimin e barazisë gjinore, me kalimin e viteve kanë nivele më të ulëta korrupsioni.⁵ Të dhënat që dëshmojnë këtë janë prezantuar në raportin e Unionit Ndërparlamentar duke marrë shembull 30 vende të Evropës.⁶

Sipas indeksit për perceptimin e korrupsionit të organizatës Transparency International (2001), nga anketat vjetore të udhëheqësve afaristë në pozita të larta në gjithë botën është hulumtuar lidhja mes grave në pushtet dhe korrupsionit të 93 vende, duke kontrolluar PNB-në për kokë banori, vitet mesatare të

³ B20, C20 and W20 #CorruptionToo: Why gender matters for anti-corruption

⁴ UNDP: Survey Methodology- addressing gender equality related corruption risks and vulnerabilities in civil service

⁵ Transparency International: Gender, Equality and Corruption – What are the linkages?

⁶ L. Waengnerud: The Link between Gender and Corruption in Europe, 2015. Published online by Anticorruption Policies Revisited (Hulumtimi është për Turqinë, Hungarinë, Italinë, Greqinë, Bullgarinë, Letoninë, Sllovakinë, Çekinë, Poloninë, Maltën, Slloveninë, Qipron, Estoninë, Portugalinë, Spanjën, Francën, Irlandën, Britaninë e Madhe, Belgjikën, Austrinë, Gjermaninë, Lihtenshtajnin, Luksemburgun, Holandën, Norvegjinë, Suedinë, Finlandën dhe Danimarkën)

arsimimit, religjiozitetin, strukturën etnike dhe liritë politike. Si përfundim ka dalë se vendet me përfaqësim më të lartë të grave në parlamentin e tyre ose në funksionet drejtuese të sektorit privat kanë nivele më të ulëta korrupsioni.

Nisur nga politikat aktuale dhe dokumentet strategjike në nivel global, çrrënjësja e varfërisë së çfarëdo forme, arritja e barazisë gjinore dhe promovimi i shoqërive paqësore dhe gjithëpërfshirëse me qasje të drejtësia, pra të gjitha këto janë qëllimet themelore për arritjen e zhvillimit të qëndrueshëm të ardhshëm. Për këtë janë shumë të rëndësishme përpjekjet për çrrënjësimin e tërësishme të korrupsionit të çfarëdo forme, ngaqë ai është një nga pengesat më të mëdha për realizimin e zhvillimit të qëndrueshëm socioekonomik të vendeve.

Qëllimet për zhvillimin e qëndrueshëm (SDG) janë miratuar në shtator të vitit 2015 nga Forumi Politik i Lartë i Kombeve të Bashkuara, si pjesë e Agjendës për Zhvillimin e Qëndrueshëm 2030. Këto qëllime, sidomos qëllimi 5 Barazia gjinore - shquajnë se pabarazia gjinore dhe korrupsioni janë pengesë e madhe për çrrënjësimin e varfërisë.⁷ Te ky qëllim nuk bëhet në mënyrë eksplicite lidhja mes korrupsionit dhe eliminimit të tij si faktor për arritjen e barazisë gjinore. Megjithatë, qëllimi nr. 16 përfshin detyrime për luftën kundër korrupsionit, rritjen e transparencës, zgjidhjen e ecuresisë financiare ilegale dhe avancimin e qasjes tek informacionet.

Nëse gratë janë përqindja më e lartë e popullsisë së varfër, ndërsa korrupsioni imponon vështirësi të tjera financiare dhe jofinanciare për përfundimin e shërbimeve publike, ka ndikimi të krijimi i politikave publike dhe të marrja e vendimeve, janë pikërisht shtresat e varfra – në këtë rast gratë – ato që do të goditen në mënyrë të shpërpjesëtuara. Prandaj aspekti kryesor që adresohet te qëllimi 5 është arritja e barazisë së pagave të grave dhe burimeve dhe rritja e numrit të grave në pozitat udhëheqëse, ashtu që të rritet fuqia e tyre ekonomike, sociale dhe politike në shoqëri.

Korrupsioni është pengesë e madhe për arritjen e të gjitha qëllimeve të SDG-së ngaqë pengon rritjen ekonomike dhe rrit varfërinë, duke i përjashtuar grupet margjinale nga qasja tek shërbimet më themelore siç janë shëndetësia, arsimi dhe furnizimi me ujë. Megjithatë, korrupsioni nuk është problem vetëm i shteteve me të ardhura të ulëta; shtetet e pasura duhet të marrin veprime për zbulimin e korrupsionit ndërkufitar, ryshfeteve të huaja, evazionit të tatimit dhe rrjedhave

⁷ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

financiare ilegale të ngjashme të cilat vendet në zhvillim i privojnë nga rreth 1,26 trilionë dollarë amerikanë në vit.⁸

Nga ana tjetër, si pjesë e strategjisë së organizatës Transparency International për 2020⁹, ajo thekson dedikimin e saj për krijimin e kërkesave për llogaridhënie dhe për dhënien e një fuqie më të madhe qytetarëve në luftën kundër korrupsionit. Njëri nga prioritetet strategjike është bashkëpunimi me një rreth të gjerë njerëzish, sidomos me aktivistë kundër korrupsionit, me të rinjtë, gratë dhe me të gjithë ata që janë pjesë e lëvizjeve shoqërore për ndryshime pozitive.

Nga të gjitha gjetjet hyrëse të sipërpërmendura, pyetjet kryesore që do të shqyrtohen në këtë dokument janë:

- A ka lidhje shkakore (kauzale) mes gjinisë dhe korrupsionit,
- Si ndikon korrupsioni te gratë dhe te burrat,
- A ka forma të veçanta specifike për gjininë në të cilat shfaqet korrupsioni, dhe
- Sa njihen dhe sa trajtohen si duhet po ato forma në diskutimet publike, në dokumentet për politikën dhe në rregulloret ligjore pozitive të Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe në të drejtën ndërkombëtare.

Qëllimi i këtij dokumenti është ndërgjegjësimi për këtë temë në mesin e faktorëve relevantë – palët e prekura në luftën kundër korrupsionit në vend. Përveç kësaj, duhet të bëhet mapimi i gjendjes në vend dhe të vërtetohen hendeqet mes dispozitave ligjore dhe politikave të miratuara nga njëra anë, dhe implementimi në praktikë nga ana tjetër. Përmes sintetizimit dhe prezantimit të njohurive empirike dhe shkencore ekzistuese nga skena vendore dhe ajo ndërkombëtare, duhet të hapet debat publik i mëtejshëm për perspektivën gjinore të korrupsionit dhe të nxiten krijuesit e politikave në Republikën e Maqedonisë së Veriut që ta njohin dhe ta rregullojnë juridikisht perspektivën gjinore në legjislacionin kombëtar. Në fund të këtij dokumenti janë sublimuar përfundimet kryesore që ka sjellë kjo analizë dhe janë dhënë rekomandime se në ç'drejtim duhet të veprohet për këtë temë në periudhën vijuese, sidomos në lidhje me hulumtimet plotësuese që duhet të kryhen në vend.

⁸ https://www.transparency.org/news/feature/no_sustainable_development_without_tackling_corruption_SDG_16

⁹ https://www.transparency.org/whatwedo/publication/together_against_corruption

2.KONTEKSTI NDËRKOMBËTAR

2.1. KONVENTAT DHE INICIATIVAT NDËRKOMBËTARE

Konventa e së Drejtës Penale mbi Korrupsionin

Konventa e së Drejtës Penale mbi Korrupsionin e Këshillit të Evropës është instrument ambicioz, qëllimi i së cilës është kriminalizimi i koordinuar i një numri të madh praktikash korruptive. Konventa parashikon masa shtesë për të drejtën penale dhe bashkëpunim ndërkombëtar për ndjekjen e veprave të korrupsionit. Ajo ka një diapazon të gjerë dhe i plotëson instrumentet juridike ekzistuese, duke përfshirë format e mëposhtme të sjelljes korruptive, të cilat zakonisht merren si lloje specifike të korrupsionit:

- ryshfeti aktiv dhe pasiv i nëpunës(e)ve publikë/e vendorë(e) dhe të huaj(a);
- ryshfeti aktiv dhe pasiv i parlamentarëve/parlamentareve kombëtarë/e dhe të huaj(a) dhe anëtarëve/anëtareve të kuvendeve parlamentare ndërkombëtare;
- ryshfeti aktiv dhe pasiv në sektorin privat;
- ryshfeti aktiv dhe pasiv i nëpunës(e)ve shtetërorë/e ndërkombëtarë/e;
- ryshfeti aktiv dhe pasiv i gjykatës(e)ve vendorë/e, të huaj(a) dhe ndërkombëtarë/e dhe të zyrtarëve të gjykatave ndërkombëtare;
- tregtimi aktiv dhe pasiv përmes ndikimit;
- pastrimi i parave të veprave korruptive;
- kundërvajtje kontabiliteti (fatura, dokumente kontabiliteti etj.) që lidhen me kundërvajtje korrupsioni.

Aspektet specifike gjinore të korrupsionit nuk shquhen në mënyrë eksplicite.

Dokumenti është i hapur për nënshkrim nga vendet-anëtare dhe nga vendet që nuk janë anëtare, të cilat kanë marrë pjesë në hartimin e tij në vitin 1999. Republika e Maqedonisë së Veriut e nënshkroi Konventën në vitin 1999, kurse ajo hyri në fuqi në vitin 2002.

Konventa e Kombeve të Bashkuara për Luftën kundër Korrupsionit (UNCAC)

Konventa e Kombeve të Bashkuara për Luftën kundër Korrupsionit - UNCAC u miratua nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së në shkurt vitin 2003, hyri në fuqi në vitin 2005, dhe deri në shkurt të vitit 2020 e kanë nënshkruar 187 shtete. Tri qëllimet kryesore të Konventës janë promovimi dhe përforsimi i masave për parandalimin dhe luftën më efikase dhe më efektive kundër korrupsionit; promovimi, lehtësimi dhe mbështetja e bashkëpunimit ndërkombëtar dhe ndihmës teknike për parandalimin dhe luftën kundër korrupsionit, përfshirë edhe kthimin e pronës të fituar përmes korrupsionit; dhe promovimi i integritetit dhe menaxhimit të drejtë të punëve dhe pronës si elemente themelore të parandalimit.

Si funksionon mekanizmi për kontrollin e implementimit të UNCAC-së te vendet nënshkruese? Procesi përbëhet nga dy cikle pesëvjeçare: cikli i parë (2010-2015) përmbledh kapitullin III për kriminalizimin dhe zbatimin e ligjit dhe kapitullin IV për bashkëpunimin ndërkombëtar; cikli i dytë (2015-2020) përmbledh kapitullin II për masat parandaluese dhe kapitullin V për kthimin e pronës të fituar përmes korrupsionit.

Republika e Maqedonisë së Veriut e nënshkroi Konventën në vitin 2005, ndërsa e ratifikoi në vitin 2007. Cikli i parë i vlerësimit u realizua në vitin 2014 nga ekipi i vlerësuesve (evaluatorëve) nga Kroacia dhe Islanda.¹⁰ Cikli i dytë i vlerësimit u bë në vitin 2018 nga ekipi i vlerësuesve nga Moldavia dhe Mali i Zi. Në faqen zyrtare të internetit të Zyrës së Kombeve të Bashkuara për Drogat dhe Krimin (UNODC) nuk është publikuar i gjithë raporti i ciklit të dytë të vlerësimit, po është publikuar përmbledhja ekzekutive.¹¹

Te raportet nuk ka ndonjë referencë specifike mes korrupsionit dhe perspektivës gjinore.

¹⁰ https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2015_07_27_FYROM_Final_Country_Report.pdf

¹¹ <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/17-18December2019/V1911675e.pdf>

Grupi i Shteteve të kundër Korrupsionit (Group of States against Corruption - GRECO)

Grupi i Shteteve kundër Korrupsionit është themeluar në vitin 1999 nga Këshilli i Evropës, për të ndjekur përputhshmërinë e shteteve – nënshkruese me standardet antikorrupsion të kësaj organizate. GRECO-ja numëron 49 vende anëtare, ndërsa qëllimi i saj është të përmirësojë kapacitetin e të gjitha vendeve anëtare në luftën kundër korrupsionit, përmes ndjekjes së përputhshmërisë së tyre me standardet antikorrupsion të Këshillit të Evropës dhe një procesi dinamik të bashkëpunimit dhe vlerësimit reciprok të shteteve në luftën kundër korrupsionit. Strategjia e suksesshme e luftës kundër korrupsionit kërkon përkushtim të fuqishëm të vendeve që të përfshihen me orvatjet e tyre, të ndajnë përvoja dhe të ndërmarrin aktivitete të përbashkëta. Mekanizmi i vlerësimit të GRECO-s përbëhet nga ndjekja e përputhshmërisë së vendeve me standardet antikorrupsion të Këshillit të Evropës dhe mundëson identifikimin e mungesave të politikave kombëtare antikorrupsion, duke nxitur reformat e nevojshme ligjvënëse, institucionale dhe praktike.

Republika e Maqedonisë së Veriut është anëtare e GRECO-s që nga viti 2000, ndërsa në raportin e ciklit të pestë të vlerësimit të miratuar në mars 2019¹² janë dhënë rekomandime në lidhje me parandalimin e korrupsionit dhe promovimin e integritetit të organeve shtetërore qendrore (funksionet udhëheqëse më të larta) dhe të organeve zbatimit të ligjeve. Në këtë raport për Maqedoninë e Veriut nuk ka rekomandime specifike për gjininë në lidhje me masat për përforcimin e integritetit të funksioneve dhe institucioneve të shqyrtuara.

Nisur nga viti 2012 GRECO-ja shqyrton përmasat gjinore të korrupsionit dhe reflekton nëse dhe në ç'mënyrë mund t'i shtojë vlerën punës së GRECO-s. Për të shfrytëzuar përvojat kombëtare për identifikimin, parandalimin dhe zvogëlimin e manifestimeve të korrupsionit që janë specifike për gjininë dhe për shkëmbimin e informacioneve për hulumtimet e qasshme dhe për praktikën e mira, GRECO-ja ka organizuar disa evente në lidhje me këtë temë. Një event i tillë është edhe konferenca e organizuar në vitin 2013 në Pragë me temën: 'Përmasat gjinore të korrupsionit'.¹³

Në vitin 2012 GRECO-ja shqyrtoi pse dhe si perspektiva gjinore duhet dhe mund të përfshihet në punën e saj. Si trup ndërqeveritar vëzhgimi, 'rekomandimet'

¹² <https://rm.coe.int/-/168095378e>

¹³ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ccdda>

e GRECO-s iu drejtohen qeverive, ndërsa fokusi i tyre është identifikimi i boshllëqeve në institucionet dhe proceset që synojnë ose mund të ndihmojnë për parandalimin, zbulimin dhe sanksionimin e korrupsionit. Ndonëse asnjënjësia gjinore është qasja e shumicës së institucioneve ndërqeveritare, përfshirë edhe GRECO-n, ideja e asnjënjësisë është kontestuar si një formë potenciale verbërie; ngaqë mund të lihen anash aspektet e rëndësishme të punës së organizatës, madje edhe ndikimi joproporcional mbi individët varësisht nga gjinia e tyre. Theksohet se aspektet gjinore të korrupsionit kanë nisur të marrin vëmendje më të madhe në nivel kombëtar në Evropë. Anëtarët e GRECO-s janë dakorduar për një grumbullim më sistematik të të dhënave specifike për gjininë, në kuadër të ciklit të katërt të vlerësimit, në rast se ato janë të disponueshme. GRECO-ja përkushtohet të sigurojë se perspektiva gjinore kuptohet më mirë dhe përfshihet në punën e saj.¹⁴

2.2. DOKUMENTET DHE ZOTIMET STRATEGJIKE TË OSBE-SË

Nisur nga viti 1999 OSBE-ja ka miratuar disa dokumente përmes të cilave vendet anëtare konfirmojnë zotimin e tyre për luftë më të ashpër kundër korrupsionit. Disa nga këto dokumente janë:¹⁵

- Konventa për Sigurinë Evropiane e Samitit të OSBE-së, e nënshkruar në vitin 1999 në Stamboll nga presidentët e shteteve,
- Dokumenti strategjik i Mاستrihtit i OSBE-së për dimensionin ekonomik, i vitit 2003,
- Këshilli i Ministrave-Vendimi nr.11/04 – LUFTA KUNDËR KORRUPSIONIT, Sofje, 2004,
- Këshilli i Ministrave: DEKLARATA PËR PËRFORCIMIN E QEVERISJES SË MIRË DHE PËR LUFTËN KUNDËR KORRUPSIONIT, PASTRIMIT TË PARAVE DHE FINANSIMIT TË TERRORIZMIT, Dublin, 2012,
- Këshilli i Ministrave, Vendimi nr.5/14 – PARANDALIMI I KORRUPSIONIT, Bazel, 2014,

¹⁴ GRECO : Thirteenth General Activity Report, Thematic article: Lobbying and corruption: 2012. Council of Europe

¹⁵ <https://www.osce.org/occea/446212>

- Këshilli i Ministrave, Vendimi nr. 4/16 – PËRFORCIMI I QEVERISJES SË MIRË DHE PROMOVIMI I LIDHSHMËRISË, Hamburg, 2016.
- Këshilli i Ministrave, Vendimi nr.8/17 – PROMOVIMI I PJESËSMARRJES EKONOMIKE NË RAJONIN E OSBE-SË, Vjenë, 2017,
- Këshilli i Ministrave, Vendimi. 5/18 – ZHVILLIMI I KAPITALIT NJERËZOR NË ERËN DIGJITALE, Milano, 2018.

Me miratimin e këtyre dokumenteve dhe zotimeve strategjike në nivel organizate, vendet anëtare të OSBE-së shprehin zotimin e tyre të fuqishëm për promovimin e qeverisjes demokratike, transparencës dhe llogaridhënies në zonën e vendeve anëtare të OSBE-së. Në dokumentet strategjike theksohet se qeverisja demokratike dhe lufta kundër korrupsionit në të gjitha nivelet kanë rëndësi fundamentale për realizimin e zhvillimit ekonomik, stabilitetit politik dhe sigurisë.

Ajo që është e përbashkët për të gjitha këtë është vënia e fokusit të realizimi i niveleve më të larta të qeverisjes demokratike, aty ku lufta kundër korrupsionit nuk do të ketë sukses pa pjesëmarrjen e plotë dhe të barabartë të grave dhe burrave në proceset politike dhe ekonomike të vendeve. Prandaj vendet anëtare të OSBE-së konfirmojnë rëndësinë që grave t’iu jepet fuqi më e madhe për pjesëmarrje aktive në politikat dhe proceset që lidhen me ndërtimin e sektorit publik që bazohet tek integriteti, të qëniti i hapur, transparenca, llogaridhënia dhe sundimi i së drejtës.

Në kuadër të kryesisë së saj me OSBE-në për vitin 2020, Shqipëria thekson se gratë janë ato që vuajnë më shumë nga jostabiliteti dhe konflikti, prandaj fokusi duhet të drejtohet te lufta kundër dhunës mbi gratë dhe te promovimi i rolit të grave për paqen dhe sigurinë. Nga ana tjetër, duke pasur parasysh se korrupsioni rrënon themelet e demokracisë dhe ka ndikim negativ mbi prosperitetin dhe sigurinë në rajon, OSBE-ja duhet të bëjë përpjekje më të mëdha për të përforcuar punën në luftën kundër korrupsionit dhe promovimit të qeverisjes së mirë.¹⁶

OSBE-ja pranon se të drejtat e barabarta të grave dhe burrave kanë rëndësi qenësore për nxitjen e paqes, demokracisë së qëndrueshme dhe zhvillimit ekonomik. OSBE-ja synon të sigurojë mundësi të barabarta për gratë dhe burrat, si dhe të integrojë barazinë gjinore në politikat dhe praktikrat, si në kuadër të vendeve anëtare, ashtu edhe brenda vetë organizatës. Lista e dokumenteve me zotimet e OSBE-së në lidhje me barazinë gjinore gjendet më poshtë:¹⁷

¹⁶ <https://www.osce.org/chairmanship/443215>

¹⁷ <https://www.osce.org/ministerial-councils/268646>

- Vendimi nr. 4, Parandalimi dhe lufta kundër dhunës mbi gratë, Kryesia e OSBE-së, Samite/ Këshilla Ministrash, Itali 2018
- Vendimi i Këshillit të Ministrave nr. 14/04 - 2004 Plani i aksionit i OSBE-së për avancimin e barazisë gjinore
- Vendimi i sjellë në Këshillin e 14-të të Ministrave, 7 dhjetor 2004
- Vendimi ministror i Lubjanës nr.15 për parandalimin dhe luftën kundër dhunës mbi gratë
- Vendimi 13 i Këshillit të Ministrave të OSBE-së, Lubjanë, 5 dhe 6 dhjetor 2005.
- Dokumenti shtesë – deklarata interpretuese e delegacioneve të Shteteve të Bashkuara të Amerikës dhe Selisë së Shenjtë.
- Vendimi ministror i Lubjanës nr. 14 për gratë për parandalimin e konflikteve, menaxhimit të krizave dhe rehabilitimit pas konfliktit.
- Vendimi i Këshillit të 13-të të Ministrave të OSBE-së, Lubjanë 5 dhe 6 dhjetor 2005.
- Dokumenti shtesë – Deklarata interpretuese e delegacioneve të Shteteve të Bashkuara të Amerikës dhe Selisë së Shenjtë.
- Vendimi nr. 7/09, Pjesëmarrja e grave në jetën politike dhe publike
- Këshilli i 17-të i Ministrave të OSBE-së.
- Vendimi nr. 10/11 për promovimin e barazisë gjinore për gratë në sferën ekonomike
- Këshilli i 18-të i Ministrave të OSBE-së, Vilnius, 6 - 7 dhjetor 2011
- Vendimi nr. 7/14 për parandalimin dhe luftën kundër dhunës mbi gratë
- Këshilli i 21-të i Ministrave të OSBE-së, Bazel, 4 - 5 dhjetor 2014.

3. KONTEKSTI KOMBËTAR

3.1. STRUKTURA GJINORE E POPULLSISË SË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT

Sipas vlerësimeve të Entit Shtetëror të Statistikave të Republikës së Maqedonisë së Veriut, (gjendja e datës 30.06.2017), vendi ka 2 074 502 banorë. Pjesëmarrja me përqindje e grave dhe burrave në popullsinë e përgjithshme është pothuajse e barabartë, 49.9 % e popullsisë janë gra, ndërsa 50.1 % janë burra.¹⁸

Shkalla e punësimit në vendi në vitin 2017 për gratë është 34.6, dukshëm më e ulët në krahasim me atë të burrave, e cila është 53.6. Shkalla e papunësisë së grave është 21.8, ndërsa e burrave është 22.7. Shkalla e aktivitetit¹⁹ të grave është më e ulët, pra 44.3, ndërsa e burrave është 69.3.²⁰

Një aspekt i rëndësishëm i analizës së perspektivës gjinore të korrupsionit është madhësia dhe struktura e popullsisë së varfër të vendit. Kjo vjen si pasojë e hulumtimeve empirike të cilat dëshmojnë faktin se nga tërësia e popullsisë së varfër të botës, përqindja më e madhe janë gra, dhe pikërisht popullsia e varfër është më e ndjeshme ndaj korrupsionit ngaqë është po ajo që varet nga shërbimet publike, në pamundësi për të kërkuar shërbime në sektorin privat. Sipas të dhënave të publikuara nga kërkimet shkencore të ekspertëve të Bankës Botërore²¹, struktura e popullatës së varfër në 89 vende të botës në rajone gjeografike të ndryshme, tregon se gratë kanë përqindje më të lartë të popullatës së varfër gjithandej.

Të dhënat për shkallën e varfërisë sipas gjinisë dhe rajonit gjeografik janë dhënë në tabelën e mëposhtme.

¹⁸ Enti Shtetëror i Statistikave: Gratë dhe burrat në Maqedoninë e Veriut, 2019

¹⁹ Shkalla e aktivitetit përfaqëson pjesëmarrjen e fuqisë punëtore në popullatën e aftë për punë të moshës 15-79 vjeç, Enti Shtetëror i Statistikave

²⁰ <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/Gender2019.pdf>

²¹ Ana Maria Munoz Boudet, Paola Buitrago, Benedicte Leroy de la Briere, David Newhouse, Eliana Rubiano Matulevich, Kinnon Scott, Pablo Suarez-Becerra: "Gender Differences in Poverty and Household Composition through the Life-cycle: A Global Perspective" - World Bank Group, 2018

Shkalla e varfërisë sipas gjinisë dhe rajonit gjeografik

	Gra		Burra	
	urbane	rurale	urbane	rurale
Azia Lindore dhe Paqësori	1.9	5.3	1.8	5.2
Evropa dhe Azia Qendrore	0.4	1.5	0.4	1.5
Amerika Latine dhe Karaibet	3.4	13.3	3.0	12.8
Azia Jugore	9.4	18.6	8.3	17.4
Afrika Subsahariane	25.0	52.3	24.3	51.9
Gjithsej	5.7	18.7	5.4	17.9

Burimi: World Bank Group, 2018

Sa i takon vendit tonë, të dhënat e Entit Shtetëror të Statistikave tregojnë se shkalla e varfërisë së grave dhe burrave në Republikën e Maqedonisë së Veriut është pothuajse e njëjtë. Ajo është dhënë në tabelën e mëposhtme.

T-02: Shkalla e varfërisë sipas moshës dhe gjinisë, 2016-2018 (të dhënat përfundimtare)
T-02: Në rrezik të varfërisë sipas moshës dhe gjinisë, 2016-2018 (të dhënat përfundimtare)

	во проценти						in percent			
	2016			2017			2018			
	Вкупно Total	Мажи Male	Жени Female	Вкупно Total	Мажи Male	Жени Female	Вкупно Total	Мажи Male	Жени Female	
Вкупно	21.9	22.1	21.6	22.2	22.4	22.0	21.9	21.8	22.0	Total
0-17	28.6	29.3	27.8	29.9	30.2	29.6	29.3	28.7	29.8	0-17
18-64	21.3	21.3	21.2	21.1	21.0	21.2	21.2	21.0	21.5	18-64
65 и повеќе	14.5	14.1	14.9	16.1	17.1	15.4	14.6	15.0	14.3	65 and over

Burimi: Enti Shtetëror i Statistikave, treguesit e Laekenit për varfërinë në vitin 2018

3.2. LIGJI PËR PARANDALIMIN E KORRUPSIONIT DHE KONFLIKTIT TË INTERESAVE

Ligji i ri për parandalimin e korrupsionit dhe konfliktit të interesave i sjellë në janar 2019 korrupsionin e definon si keqpërdorim funksioni, kompetence ose pozite publike, për të përfituar ndonjë dobi, drejtpërdrejt, ose me ndërmjetësues, për vete ose për dikë tjetër.

Në kuptimin e këtij ligji, në termin korrupsion janë përfshirë edhe termat korrupsion pasiv dhe aktiv, që nënkupton veprimin e qëllimshëm të cilitdo individ, drejtpërdrejt ose me ndërmjetësues, i cili premtos ose jep/merr ndonjë dobi të çfarëdo lloji nga ndonjë person zyrtar, për vete ose për dikë tjetër, për të vepruar ose për të mos vepruar sipas detyrimeve të veta, ose të ushtrisë kompetencat e veta në kundërshtim me detyrimet zyrtare.

Në këtë ligj nuk janë trajtuar aspektet e korrupsionit që janë specifike për gjininë.

3.3. KODI PENAL

Në Kodin Penal (KP) të Republikës së Maqedonisë së Veriut e në lidhje me korrupsionin përmenden një numër i madh veprash penale, mes tyre keqpërdorimi i detyrës zyrtare, marrja ose dhënia e ryshfetit, marrja ose dhënia e shpërblimeve për veprime kundërligjore, përfitimi kundërligjor i pronës dhe fshehja e saj, keqpërdorimi i mjeteve për financimin e fushatës zgjedhore, disponueshmëria kundërligjore e mjeteve të buxhetit në kohë zgjedhjesh, ryshfeti gjatë zgjedhjeve dhe votimit etj. Tabela e mëposhtme jep të gjitha veprat penale që lidhen me korrupsionin të cilat i parasheh Kodi Penal i Republikës së Maqedonisë së Veriut.

Veprat penale të korrupsionit në Republikën e Maqedonisë së Veriut

ENI I KP-SË	PËRSHKRIMI I VEPRËS PENALE
353	Keqpërdorimi i pozitës dhe kompetencës zyrtare
353 alineja 5 e KP-së – furnizimet publike	Keqpërdorimi i pozitës dhe kompetencës zyrtare
353-c	Puna e pandërgjegjshme në shërbim
354	Përvetësimi/abuzimi në shërbim
355	Mashtrimi në shërbim
356	Përdorimi i shërbimeve në detyrë
357	Marrja e ryshfetit
358	Dhënia e ryshfetit
358- a	Dhënia e shpërblimit për ndikim kundërligjor
359	Marrja e shpërblimit për ndikim kundërligjor
359-a	Përfitimi kundërligjor i pronës dhe fshehja e saj
361	Falsifikimi i dokumentit zyrtar të identifikimit
362	Pagesa joligjore
162	Ryshfeti gjatë zgjedhjeve dhe votimit
240-a	Mashtrimi në dëm të mjeteve të Bashkësisë Evropiane
253	Marrja e paautorizuar e dhuratave
253-a	Dhënia e paautorizuar e dhuratave
273	Pastrimi i parave dhe dobi të tjera në pronë
275-6	Veprimi joligjor i revizorit të autorizuar
275-B	Keqpërdorimi i procedurës së thirrjes publike, ndarja e kontratës për furnizim publik ose për partneritet publiko-privat

Nga pasqyra e mësipërme mund të vërehet se detyrimi seksual nuk njihet si formë korrupsioni. Eksploatimi seksual në Kodin Penal si vepër penale përmendet në pjesën ku rregullohen veprat penale që lidhen me prostitucionin, krimet kundër njerëzimit, krimet e luftës kundër popullatës civile, trafikimi i qenieve njerëzore dhe i fëmijëve.

Fokusimi i elementeve të korrupsionit të rastet me sekstorsion²² (detyrimin seksual) eliminon shumë nga sfidat gjatë ndjekjes së sekstorsionit sipas ligjeve që lidhen me veprat seksuale. Kur sekstorsioni shihet nga prizmi i korrupsionit, “pëlqimi”, detyrimi fizik dhe lëndimi fizik humbin relevancën. Detyrimi (sforcimi) nga pozita e fuqisë e cila i karakterizon rastet me sekstorsion është mu ai sforcim që haset te rastet e korrupsionit. Te rastet e korrupsionit askush nuk do të ishte dakord se “pajtimi” i viktimës të paguajë ryshfet nuk duhet të përligjë keqpërdorimin e zyrtarit. Fakti që dikush dakordohet nuk e shlyen korrupsionin ngaqë zyrtari ka përdorur fuqinë e pozitës në vend të fuqisë fizike për të detyruar të japë ryshfet. Megjithatë, nëse korrupsioni nënkupton seks e jo para, atëherë ka rrezik që ai të merret më pak seriozisht.²³

Sipas organizatës International Association of Women Judges (IAWJ), ligjet e mëposhtme mund të përdoren për ndjekjen dhe parandalimin e sekstorsionit, pra keqpërdrimin të fuqisë për seks:²⁴

- Ligjet e luftës kundër korrupsionit - ku janë shkruar terma të mjaftueshëm për të përfshirë ryshfetin, i cili ka formën e “dobive” ose “përfitimeve” jomateriale, prandaj mund të përdoren për ndjekjen e zyrtarëve që bëjnë zhatje seksuale/detyrime për seks
- Ligjet për ngacmimin seksual në vendet e punës i ndalojnë mbikëqyrësit të kërkojnë favore seksuale si “quid pro quo” ose “më jep një gjë të të jap një gjë” për përfitime punësimi. Disa ligje për ngacmimet seksuale rregullojnë gjithashtu edhe sjelljen jashtë vendit të punës.
- Ligjet për përdhunimin mund të përdoren për ndjekjen e arsimtarëve që japin nota në këmbim të seksit, si dhe rregulloret me të cilat pranohet dhunimi me detyrim, detyrimi seksual ose ngacmimi seksual në proceset arsimore.

Në doracakun e organizatës (IAWJ) definohet më saktë termin “sekstorsion”, çfarë duhet të bëhet për ta luftuar atë, si të vlerësohet korniza ligjore për ndjekjen e sekstorsionit dhe si të vlerësohet korniza institucionale për ndjekjen e sekstorsionit në një vend të caktuar.

22 Shënim i autores: në gjuhën shqipe nuk ka një term të tillë, por për nevojat e kësaj analize dhe për ndërgjegjësimin për këtë formë specifike korrupsioni, do të përdorim termin “sekstorsion” që vjen nga anglishtja “sextortion”

23 International Association of Women Judges: Naming, Shaming, and Ending Sextortion, 2012

24 Ibid, p.6

3.4. LIGJI PËR TË PUNËSUARIT E SEKTORIT PUBLIK

Sa i takon kryerjes së detyrave profesionale në sektorin publik, në Ligjin për punonjësit e sektorit publik përfshihen dispozita për të drejtën e mbrojtjes së punonjësve që kanë shfaqur dyshim ose njohuri për veprë penale ose për veprim joligjor ose të palejuar, me të cilin kërcënohet interesi publik, siguria dhe mbrojtja dhe këtyre iu sigurohet mbrojtje sipas ligjit si dhe iu garantohet anonimiteti dhe besueshmëria në shkallë e duhur dhe për sa kohë e kërkojnë atë.

Sipas nenit 35, punonjësit e sektorit publik detyrohen të kryejnë detyrat e dhëna nga funksionari që udhëheq institucionin, pra nga eprori i tyre dhe të veprojnë në përputhje me Kushtetutën, ligjin ose rregulloren. Megjithatë, nëse punonjësi mendon se detyra e dhënë nuk është në përputhje me Kushtetutën, ligjin apo ndonjë rregullore tjetër, atëherë duhet t'ia bëjnë me dije personit që iu ka dhënë detyrën. Nëse punonjësit nuk e paralajmërojnë eprorin e tyre se detyra është kundërkushtetuese, pra e paligjshme, dhe vazhdojnë ta kryejnë atë, atëherë ata do të përgjigjen për kryerjen se saj, ashtu si edhe eprori i tyre i drejtpërdrejtë.

Në 30 mars 2020 Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës shpalli të dhënat më të reja për të punësuarit në sektorin publik të Republikës së Maqedonisë së Veriut për vitin 2019.²⁵ Sipas këtij raporti, nga analiza e bërë e strukturës së të dhënave për 112,731 të punësuar në sektorin publik, 61.536 janë gra (54%), kurse 51.195 (46%) janë burra. Struktura gjinore në institucionet e ndryshme të sektorit publik është dhënë në tabelën e mëposhtme.

²⁵ <http://mioa.gov.mk/?q=mk/node/2879>

Punonjësit e sektorit publik në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitin 2019

LLOJI I INSTITUCIONIT	GRA	GRA%	BURRA	BURRA%	ВКУПНО
Qeveri	182	54.65	151	45.35	333
Institucioni publik	45695	67.51	21989	32.49	67684
Prokurori Publike	305	67.93	144	32.07	449
Ndërmarrje publike	2999	16.64	15027	83.36	18026
Ministri	2786	44.46	3480	55.54	6266
Avokati i Popullit	53	64.63	29	35.37	82
Banka Popullore	256	57.92	186	42.08	442
Komuna	2232	39.47	3423	60.53	5655
Organ në kuadër të ministrisë	1820	41.50	2566	58.50	4386
Person juridik me kompetenca publike	895	59.19	617	40.81	1512
Person publik me kompetenca publike në nivel rajonal	22	53.66	19	46.34	41
Kryetar	37	61.67	23	38.33	60
Trup rregullues	207	54.91	170	45.09	377
Organ shtetëror i mëvetësishëm	481	61.83	297	38.17	778
Organ shtetëror i mëvetësishëm i drejtorisë publike	1624	46.83	1844	53.17	3468
Sekretariati i Qeverisë	83	68.03	39	31.97	122
Shërbime të Qeverisë	196	49.75	198	50.25	394
Kuvendi	189	67.02	93	32.98	282
Këshilli i Prokurorëve Publikë	5	71.43	2	28.57	7
Gjyqi	1423	61.55	889	38.45	2312
Këshilli Gjyqësor	26	78.79	7	21.21	33
Gjykata Kushtetuese	20	90.91	2	9.09	22
Gjithsej	61536	54.59	51195	45.41	112731

Një aspekt shumë i veçantë i çështjeve që lidhen me barazinë gjinore është pjesëmarrja e grave në pozitat udhëheqëse të cilat kanë më shumë fuqi dhe më shumë kompetenca publike.

3.5. LIGJI PËR MUNDËSITË E BARABARTA TË GRAVE DHE BURRAVE

Në Ligjin për mundësitë e barabarta të grave dhe burrave rregullohet detyrimi i të gjitha subjekteve të sektorit privat dhe publik të shoqërisë që të kujdesen për sendërtimin e mundësive të barabarta të grave dhe burrave në fushën e mbrojtjes shëndetësore dhe sigurimit shëndetësor, mbrojtjes sociale, aksesit të të mirat dhe shërbimet, ekonomisë, marrëdhëniet e punës dhe punësimit, arsimit dhe përgatitjes profesionale, marrëdhëniet ekonomike dhe të pronarit, përdorimit të produkteve dhe shërbimeve publike (të drejta e konsumatorit), kulturës dhe sportit, teknologjive informatike dhe të komunikacionit, mbrojtjes dhe sigurisë, gjyqësorit dhe drejtorisë, furnizimit me banesa, informimit publik dhe mediave, administratës shtetërore dhe publike dhe në fusha të tjera të jetës shoqërore.

Ligji nuk parasheh detyrime për zhvillimin e një sistemi gjithëpërfshirës të treguesve cilësorë dhe sasiorë dhe të mekanizmave për ndjekjen e përparimit në fushën e mundësive të barabarta të grave dhe burrave. Kjo mungesë është faktor i rëndësishëm i cili ndikon te mungesa e informacioneve të performancave, efekteve dhe ndikimit të dispozitave ligjore pozitive.²⁶

Ligji për mundësi të barabarta mes grave dhe burrave rregullon sjelljen dhe zbatimin e Strategjisë për barazinë gjinore. Momentalisht është e vlefshme akoma Strategjia për barazinë gjinore 2013-2020 ²⁷ dhe Plani Kombëtar i veprimit për barazinë gjinore 2018- 2020.²⁸

Sipas rekomandimeve të prezantuara në raportin e vlerësimit të zbatimit të Ligjit për Mundësi të Barabarta të Grave dhe Burrave në nivel qendror, si zgjidhje më adekuate për avancimin e barazisë gjinore rekomandohet sjellja e një ligji të ri, me

²⁶ Akcija Zdruzenska: Raporti i vlerësimit të zbatimit të Ligjit për mundësi të barabarta të grave dhe burrave te njësitë e vetëqeverisjes lokale, 2019

²⁷ https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrFz6rNVwdfvyJAYQQPxt.:.yly=X3oDMTByhGY3bmpvBGVNBvG8DYmYxBHBvcwMyBHZ0aWQDBHNIYwNzcg--/RV=2/RE=1594345549/RO=10/RU=http%3a%2f%2fwww.mtsp.gov.mk%2fWBStorage%2ffiles%2ffstrategija_rodova_april.doc/RK=2/RS=BIOftQh4oiqbBk8moDZ6HS_yNo-

²⁸ https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrCwDMUWAdfIk4A9yQPxt.:.yly=X3oDMTByhGY3bmpvBGVNBvG8DYmYxBHBvcwMxBHZ0aWQDBHNIYwNzcg--/RV=2/RE=1594345620/RO=10/RU=http%3a%2f%2fwww.mtsp.gov.mk%2fcontent%2ffword%2fdokumenti%2fidokumenti%25202018%2f%25D0%259D%25D0%259F%25D0%2590%2520%25D0%25B7%25D0%25B0%2520%25D1%2580%25D0%25BF%25D0%25B4%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25B0%2520%25D0%25B5%25D0%25B4%25D0%25B0%25D0%25BA%25D0%25B2%25D0%25BE%25D1%2581%25D1%2582%25202018-2020.doc/RK=2/RS=ppGofMqtQIGreb5UeYglKVixlHf-

një vëllim më të madh se i pari në pjesën e barazisë gjinore, nga barazia e grave dhe burrave që përfshin një pjesë të barazisë gjinore. Koncepti i ndryshimeve ligjore duhet të përfshijë konceptin e barazisë gjinore, i cili bazohet te parimet e të drejtave të njeriut dhe drejtësisë sociale, që do thotë se sjelljet, aspiratat dhe nevojat e ndryshme të grave dhe burrave respektohen, merren parasysh, vlerësohen dhe mbështeten në mënyrë të barabartë.²⁹

²⁹ N.Çalovska-Dimovska: Raport për vlerësimin e implemtimit të Ligjit për Mundësitë e Barabarta të Grave dhe Burravenë nivel qendror , 2019

4. ASPEKTET KRYESORE PËR ANALIZË

Kërkimet bashkëkohore këmbëngulin t'i shpjegojnë dallimet mes të kuptuarit të përvojave të korrupsionit mes burrave dhe grave, strukturës gjinore të personave të përfshirë në veprime korruptive, dallimet e “valutës” me të cilën burrat dhe gratë paguajnë për veprime korruptive dhe ndikimin e ndryshëm që korrupsioni ka në jetën e burrave dhe të grave.

Për t'iu afruar pjesës qendrore dhe më thelbësore të analizës, duhet të shpjegohet kuptimi terminologjik i dy shtyllave kryesore të të cilat fokusohet analiza.

Çfarë është gjinia? Sipas Bankës Botërore, termi “gjini” i takon kategorisë shoqërore të dallimeve mes grave dhe burrave e cila mund të ndikojë tek aktivitetet sociale dhe ekonomike, si dhe tek qasja e tyre të burimet dhe të fuqia për të vendosur. Si e tillë, gjinia dallohet nga “seksi” i cili u referohet dallimeve biologjike mes burrave dhe grave. Në kultura të ndryshme burrat dhe gratë luajnë role të ndryshme, kanë nevoja të ndryshme dhe përballen me kufizime të ndryshme, për shkak të roleve të tyre gjinore.

Sipas Ligjit për Parandalimin e Korrupsionit dhe Konfliktit të Interesave, korrupsioni definohet si keqpërdorim funksioni, kompetence publike, detyre zyrtare ose pozite zyrtare për të përfituar ndonjë dobi, drejtpërdrejt ose me ndërmjetësues, për veten ose për dikë tjetër.

Një nga çështjet kryesore për të cilën shkenca nuk ka akoma konsensus është nëse gratë janë më pak të korruptuara se burrat.

Ndonëse përgjithësisht nuk kontestohet fakti se ka lidhje mes përqindjes së përfshirjes së grave në jetën publike dhe niveleve të ulëta të korrupsionit në një vend të caktuar, në valën e dytë të kërkimeve më të reja këto gjetje fillestare janë më të paqarta dhe lidhja shkakore (kauzaliteti) vihet në pikëpyetje. Çështja thelbësore është nëse gratë janë më pak të korruptuara se burrat ose nëse kushti fillestar për më pak korrupsion gjatë pjesëmarrjes më të madhe të grave vjen si rezultat i demokracisë dhe sundimit të së drejtës në një shoqëri!

Mendohet se integriteti mbase është funksion i mundësisë së dhënë dhe jo i perspektivës gjinore. Kështu, mund të thuhet se rolet gjinore në masë të madhe i kufizojnë gratë që të përfshihen në vepra korruptive, dhe nuk ka prova se në raste të caktuara – po të ishin në pozita me funksion udhëheqës më të lartë ose po të kishin më shumë fuqi – gratë do të bënin më pak vepra korruptive sesa burrat.³⁰

³⁰ Transparency International 2016: Gender and Corruption, Topic Guide

4.1. PERSPEKTIVA GJINORE NË LUFTËN KUNDËR KORRUPSIONIT

Kërkimet dëshmojnë se korrupsioni ka ndikim krejtësisht të ndryshëm mbi burrat dhe gratë.³¹ Ekziston një konsensus i gjerë se korrupsioni më shumë prek grupet e varfra dhe ato të lëndueshme, sidomos gratë, të cilat përbëjnë përqindjen më të lartë të popullsisë së varfër në botë.

Në një shoqëri gjinia zakonisht përcakton ndarjen e punës, kontrollin e burimeve dhe vendimmarrjen, që nga amvisëritë e deri te shtresat e larta të pushtetit.

Si ndikon ndryshe korrupsioni mbi gratë?

Rolet dhe stereotipet gjinore për gratë mund të kenë ndikim të shpërpjesëtuar mbi to, dhe kjo shpie te dhënia më shumë ryshfete për përfitim të shërbimeve publike, dhe më këtë edhe te një shkallë më e lartë e shkeljes së të drejtave të njeriut. Në rastet kur gratë mbeten bartëse të vetme të familjes, ato janë në rrezik të përballen rregullisht me korrupsionin gjatë kërkimit të shërbimeve publike, siç janë ato të shëndetësisë, arsimit, ujit dhe kanalizimit. Ato detyrohen të japin ryshfet për shërbime themelore, në shuma që kapin një përqindje të lartë të të ardhurave të tyre krahasuar me burrat, duke përforcuar kështu rrethin vicioz të varfërisë.³²

A paguajnë gratë më shumë ryshfet se burrat?

Nivelet e korrupsionit vështirë se maten. Në raportin e Indeksit Evropian për cilësinë e qeverisë (EQI 2009, 2013) i cili lidhet me perceptimin e të anketuarve, thuhet se në krahasim me burrat, gratë e perceptojnë nivelin e korrupsionit si më të lartë. Nga ana tjetër, pyetjes nëse vërtet kanë dhënë ryshfet, numri i grave që përgjigjen se kanë pasur rast praktik është më i vogël. Këto dallime perceptimi kundrejt ryshfetit faktik të dhënë mund të jenë pasojë e numrit më të madh të grave në sektorin publik (në hulumtimin e EQI-së 2013, 20% e të anketuarve ishin gra krahasuar me 16% që ishin burra, që janë përgjigjur se punonin në sektorin publik), por edhe ngaqë është më i madh numri i grave që bien në kontakt me sektorin publik, dhe mbase kjo kontribuon për të pasur një pasqyrë më të qartë se çfarë ndodh.

33

31 Transparency International: Gender and Corruption, Topic Guide, 2016

32 UN Information Service: Corruption and gender, 2019

33 L.Waengnerud: The Link between Gender and Corruption in Europe

Në sektorin publik gratë shfaqin prirje më të vogël për t'i dhënë rryshfet ndonjë zyrtari qeveritar, ndoshta ngaqë kanë standarde më të larta të sjelljes etike, ose ngaqë marrin më pak rreziqe. Studimi i bërë me 350 kompani/firma në Republikën e Gjeorgjisë flet se kompanitë e drejtuara ose pronë e burrave kanë 10 përqind më shumë gjasa për pagesa të jashtëligjshme për zyrtarët qeveritarë në krahasim me ato të drejtuara ose në pronë të grave. Ky rezultat është pavarësisht karakteristikave të firmës, pra sektorit të punës ose madhësisë së firmës si dhe pavarësisht karakteristikave të pronarit ose drejtorit, p.sh.: shkallës së arsimit.³⁴

Pse supozohet se korrupsioni shkakton më shumë dëm dhe vuajtje për gratë sesa për burrat?

Individët mund të jenë viktime të drejtpërdrejta ose të tërthorta të korrupsionit. Shumë praktika korruptive nuk kanë viktime të drejtpërdrejta, ndërsa dëmi vjen nga eksternalet negative; p.sh.: shkollat me cilësi të dobët si pasojë e administratorëve të korruptuar. Megjithatë, kur kërkohen pagesa ose shërbime të korruptuara, atëherë dikush dëmtohet drejtpërdrejt dhe ka viktime të drejtpërdrejta. Probabiliteti që gratë të bëhen viktime të drejtpërdrejta të korrupsionit – individualisht përmes zhvatjes/detyrimit – mund të shpjegohet ose si pasojë e nivelit më të lartë të ekspozimit ndaj rrezikut për korrupsion ose si pasojë e karakteristikave gjinore.

Nëse burrat apo gratë janë në rrezik më të madh të bëhen viktime të korrupsionit varet nga dy pyetje:³⁵

1. **Cila gjini është më e ekspozuar ndaj rrezikut të korrupsionit? Zakonisht kjo varet nga personi i amvisërisë i cili ka kontakt të drejtpërdrejtë me administratën publike ose të cilit i mungon mbrojtja politike ose sociale nga keqpërdorimet.**
2. **Cilat karakteristika specifike për gjininë e rritin lëndueshmërinë nga korrupsioni?**

³⁴ World Bank: Engendering Development through Gender Equality in Rights, Resources, and Voice, 2001

³⁵ F. Boehm, E. Sierra: The gendered impact of corruption: Who suffers more – men or women? 2015

Më shumë gra sesa burra jetojnë në varfëri, por shpeshësia e varfërisë varet nga mosha, gjendja civile, përbërja e amvisërisë dhe faktorë të tjerë. Rezultatet e Bankës Botërore nga anketa e amvisërive për 89 vende, nisur nga seksi, mosha, përbërja e amvisërisë dhe variabla të tjera relevante për të kuptuar më mirë profilin e të varfërve, tregojnë se në grupmoshën 20 dhe 34 vjeç, gratë e varfra përbëjnë përqindjen më të madhe se burrat. Divorci, ndarja dhe të ngelët e ve kanë ndikim negativ më të madh mbi gratë se mbi burrat. Gratë e divorcuara të grupmoshës 18-49 vjeç kanë gjasa dyfish më të larta të jenë të varfra në krahasim me burrat e divorcuar të po së njëjtës grupmoshë.³⁶

Kërkimet dëshmojnë se gratë dhe burrat kanë nivele të ndryshme tolerance për korrupsionin dhe format e tij të ndryshme.³⁷

Megjithatë, nuk ka konsensus përfundimtar nëse kjo është si rezultat i dallimeve të karakteristikave gjinore ose si pasojë e kontekstit kulturor dhe social. Përveç kontekstit kulturor, edhe institucionet shoqërore dhe rregullimi politik mund të kenë rol vendimtar gjatë formësimit të sjelljes në lidhje me tolerancën për korrupsionin i cili është specifik për gjininë.

Disa kërkime nxjerrin në pah se gratë janë më pak tolerante se burrat, si në vendet demokratike, ashtu edhe në ato autoritare.

Se gratë janë më pak tolerante ndaj korrupsionit thuhet edhe në hulumtimin për perspektivat e gjinisë dhe korrupsionit, ku autorët theksojnë se të anketuarit e kërkimit shfaqen dukshëm më pak të gatshëm (6 pikë procentuale) të votojnë për parti të përfshirë në skandal korruptiv. Njëkohësisht shfaqin edhe prirje më të madhe (për 6 pikë procentuale) të revoltohen kundër sistemit, duke mos votuar fare, si përgjigje për skandalin e korrupsionit.³⁸

Në hulumtimin e fundit të organizatës Transparency International Bosnja dhe Hercegovina³⁹ për korrupsionin në Bosnjë dhe Hercegovinë të publikuar në prill 2020, renditen gjetjet e hulumtimit sipas të cilave pjesa më e madhe e të anketuarve mendojnë se burrat janë ata që ofrojnë ryshfet më shpesh (përgjigjja e 15.7% e burrave dhe 30,1% e grave) dhe burrat janë ata që pranojnë më shpesh ryshfet (përgjigjja e 20.4% e burrave dhe 35.4% e grave).

³⁶ <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2017/11/news-un-women-and-the-world-bank-unveil-new-data-analysis-on-women-and-poverty>

³⁷ A.Swami et al. "Gender and Corruption" 1999

³⁸ M. Agerberg "Perspectives on Gender and Corruption", 2014

³⁹ B. Divjak: Gender and Corruption in Failed Democracies Issue paper Case study Bosnia and Hercegovina, 2020

Përveç kësaj, nëse merret parasysh niveli i arsimit dhe shkalla e të ardhura personale të grave, gratë me shkallë më të lartë arsimit dhe me të ardhura më të larta mendojnë se përgjithësisht ka nivel të lartë korrupsioni në vend në krahasim me mendimin e burrave. Dallimet e gjinive vërehen edhe për llojin, natyrën dhe nivelin e korrupsionit në të cilin përfshihen burrat dhe gratë. Për shembull: hulumtimet eksperimentale tregojnë se burrat dhe gratë sillen ndryshe kur përballen me ndonjë vepër korrupsioni, ndërsa gratë e pranojnë më pak rolin të ofrojnë ose të marrin ryshfet. Edhe nëse përfshihen në ryshfet, vlera e tij është më e ulët.⁴⁰

Përgjithësisht gratë e perceptojnë si më të keq nivelin e korrupsionit krahasuar me perceptimin e burrave, dhe është më i madh probabiliteti që të kërkojnë më me këmbëngulje të ndëshkohet ndonjë sjellje e caktuar korruptive. Sipas hulumtimit të bërë në Moldavi, gratë ndihen më të ofenduar dhe më të poshtëruara kur iu kërkohej ryshfet.⁴¹

4.2. FORMAT E KORRUPSIONIT SPECIFIKE PËR GJININË

Ka forma korrupsioni që janë specifike për gjininë dhe ndaj të cilave gratë ekspozohen më shumë se burrat. Kjo vlen veçanërisht për detyrimin seksual ose sekstorsionin si formë korrupsioni, i cili shpeshherë barazohet me ngacmimin seksual, ndonëse nuk është njëlloj si ai. Kështu, te rasti me detyrim seksual-sekstorsionin si formë korrupsioni, grave iu kërkohej shërbime seksuale në këmbim të ndonjë pune të caktuar/shërbimi të caktuar publik. Për shkak të informimit të pamjaftueshëm për detyrimin seksual si formë korrupsioni, ai nuk njihet sa duhet dhe prandaj denoncohet më rrallë.

Termi sekstorsion si lloj korrupsioni për herë të parë është përdorur në vitin 2008 nga ana e Asociacionit Ndërkombëtar të Gjykatëseve (IAWJ), i vërejtur nga anëtarët dhe i denoncuar nga gjykatësit e rajoneve të ndryshme, se njohin një lloj specifik korrupsioni për të cilin diskutohet rrallë. Që atëherë termi “sekstorsion” është përvetësuar nga disa organizata dhe si i tillë mund të gjendet në literaturë. Megjithatë ky fenomen zakonisht përmendet edhe me terma të tjera, si “transaksion seksual”, “ngacmim seksual” ose “shërbime seksuale”.⁴²

40 Transparency International: Gender, Equality and Corruption – What are the linkages?

41 M.Agerberg: Perspectives on gender and corruption, 2014

42 Transparency International: Breaking the silence around sextortion, 2020

Në rastet kur seksi është “valuta” e ryshfetit, të dhënat të shpien drejt perspektivës gjinore e cila i godet më shumë gratë. Ka gra që detyrohen të japin shërbime seksuale për të marrë shërbime publike themelore, përfshirë shërbimet shëndetësore ose arsimore. Ndonëse ka shumë pak të dhëna për të, Barometri global i korrupsionit i organizatës Transparency International në vitin 2019 për herë të parë inkuadron edhe të dhëna për sekstorsionin. Në të thuhet se 71% mendojnë se sekstorsioni ndodh shpesh.⁴³

Sekstorsioni ndodh kur njerëzit detyrohen të japin ryshfet në formë të shërbimit seksual, dhe jo me para. Kjo formë korrupsioni është e shpeshtë por e padukshme. Deri para ca kohësh kjo formë as është diskutuar e as është njohur si fenomen i veçantë nga ana e ekspertëve antikorrupsion dhe nga krijuesit e politikave e as nga bashkëpunëtorët e tyre që punojnë për parandalimin e dhunës të bazuar te gjinia. Në Barometrën global të korrupsionit – hulumtimi i opinionit publik për përvojat e qytetarëve me korrupsionin shihet sa shpesh dhe sa e përhapur është kjo formë korrupsioni. Në Amerikën Latine, Karaibet, Lindjen e Mesme dhe Afrikën Veriore një nga pesë individë ka përjetuar ose ka dëgjuar për dikë që ka pasur përvojë me detyrim seksual në këmbim të shërbimeve publike.⁴⁴

Dallimet në rolet shoqërore që kanë burrat dhe gratë janë një faktor i rëndësishëm i ekspozimit të tyre ndaj korrupsionit. Kjo është njëra nga arsytet se pse dinamika e fuqisë shënjohe si faktor gjatë shpjegimit nëse dhe pse gratë e përjetojnë ndryshe korrupsionin nga burrat.⁴⁵

UNDP-ja dhe organizatat e tjera ndërkombëtare kanë identifikuar katër fusha kryesore në të cilat gratë janë subjekt i korrupsionit:⁴⁶

- Kur kërkojnë shërbime publike
- Kur inkuadronen në politikë
- Në situata kur janë shkelur të drejtat e grave (trafikimi i grave dhe sekstorsioni – detyrimi/zhvatja seksuale)
- Pakujdesi ose keqpërdorimi (abuzimi).

43 Transparency International: Global Corruption Barometer 2019

44 Transparency International: The deafening silence around sextortion, 2020

45 Transparency International: Gender, Equality and Corruption – What are the linkages?

46 SIDA: Gender and Corruption, Brief 2015

Cilat kushte duhet të plotësohen që një veprë korrupsioni të llogaritet si zvatje seksuale ose sekstorsion?

Në thelb duhet të plotësohen këto dy kushte:⁴⁷

1. **Aktiviteti seksual** - përfshin kërkesën e nënkuptuar (implicite) ose të hapur (eksplicite) për t'u inkuadruar në ndonjë aktivitet seksual të padëshiruar, që mund të jetë marrëdhënie seksuale e deri te zbulimi i pjesëve të trupit;
2. **Korrupsioni** – personi që kërkon aktivitet seksual duhet të ketë pozitë me autoritet të cilën e keqpërdor duke kërkuar ose duke pranuar akt seksual në këmbim të kryerjes së detyrës që i është besuar – pra autorët e veprës penale keqpërdorin funksionin e tyre për qëllime personale.

Për të konfirmuar nëse kemi të bëjmë me korrupsion dhe nëse ai është sekstorsion, duhet të plotësohen tre kushtet e mëposhtme:

1. **Keqpërdorimi i funksionit publik.**
2. **Quid pro quo ose 'jap diçka për të marrë diçka'** – autori i veprës penale kërkon ose pranon shërbime seksuale në këmbim të dobisë për të cilën është i/e autorizuar, pra ka fuqi.
3. **Zvatja/ekstorsioni psikologjik** – sekstorsioni bazohet më shumë te shtypja përmes detyrimit sesa te dhuna psikologjike për të marrë shërbimin seksual. Mungesa e baraspeshës së fuqisë mes autorit të veprës dhe viktimës i mundëson të parit të kryejë shtypje me detyrim.

Identifikimi i sekstorsionit ka po ato aspekte problematike që janë qenësore për zbulimin dhe konfirmimin e formave të tjera të korrupsionit. Por, në këtë rast – për shkak të pasojave shëndetësore dhe sociale që ngelen te viktimat, sfida për ta njohur këtë formë korrupsioni është më e madhe, dhe duhen kërkime plotësuese për përfshirjen e tij të plotë, ashtu si edhe për zgjidhjen e tij. Vetëm ashtu do të mundësohej trajtimi i duhur i këtij fenomeni korrupsioni dhe do të parashikoheshin masa efikase për parandalimin dhe sanksionimin e duhur ligjor.

⁴⁷ Transparency International: Breaking the silence around sextortion, 2020

4.3. NDIKIMI I KORRUPSIONIT TE GRATË

Faza më e re e hulumtimeve të perspektivës gjinore të korrupsionit fokusohet te çështja nëse korrupsioni ndikon ndryshe te gratë dhe burrat. Nga kjo mund të përfundohet se korrupsioni thellon diskriminimin social, kulturor, politik dhe institucional me të cilin përballen gratë në jetën e tyre të përditshme. Korrupsioni krijon pengesa shtesë për gratë për akses te shërbimet publike dhe për pjesëmarrjen e tyre në proceset politike të vendit. Gratë mund të ekspozohen në mënyrë të shpërpjesëtuara ndaj sjelljes korruptive gjatë përdorimit të shërbimeve të servisit, ngaqë janë furnizuese parësore të kujdesit për anëtarët e familjes, rrjedhimisht janë të varura nga ato shërbime.⁴⁸

Korrupsioni ndikon në mënyrë të shpërpjetësuar tek ata që jetojnë në varfëri ose te personat që nuk dinë shkrim-lexim dhe nuk i njohin të drejtat e tyre. Shumë faktorë korrupsioni ndikojnë njëjtë edhe mbi gratë edhe mbi burrat, por, duke pasur parasysh marrëdhëniet e pabarabarta gjinore në shoqëri, në shumë situata gratë janë më të ekspozuara ndaj korrupsionit dhe pasojave të tij. Kur gratë e varfra nuk kanë para të mjaftueshme për t'iu dhënë rryshfet zyrtarëve ose funksionarëve të korruptuar në pozita të larta, atëherë rrezikojnë më shumë të bëhen pre e keqpërdorimit fizik, atij seksual ose eksploatimit.⁴⁹

Cilat janë pasojat më të shpeshta të sekstorsionit?

Është e paktë literatura specifike për ndikimin e sekstorsionit, ndonëse përgjithësisht është hulumtuar goxha mirë fenomeni i keqpërdorimit seksual. Shumica e studimeve fokusohen te gratë, ngaqë ato janë shpërpjesëtueshëm më të prekura nga sekstorsioni si formë e veçantë e korrupsionit. Pasojat kryesore të sekstorsionit janë:⁵⁰

- Pasojat shëndetësore (fizike dhe psikologjike)
- Pasoja socioekonomike – kryesisht turpi dhe dënimi nga rrethi.

Duhet më shumë hulumtime për sekstorsionin, por të dhënat e mbledhura dëshmojnë se ato që preken nga ai mund të kenë pasoja madje aq serioze sa të ndryshojnë rrjedhën e jetës. Kjo mund të nënkuptojë largimin nga

48 Transparency International: Gender, Equality and Corruption – What are the linkages?

49 SIDA: Gender and Corruption, Brief 2015

50 Transparency International: Breaking the silence around sextortion, 2020

shkolla, shtatzënësinë, largimin nga vendi i mirë i punës dhe keqpërdorimin e zgjatur me pasoja fizike dhe psikike. Shumë viktime të sekstorsionit nuk e denoncojnë atë ngaqë stigmatizimi social dhe tabutë kulturore iu shkaktojnë frikë nga turpi, përjashtimi, madje edhe sulmi. Ata rrezikojnë t'i sulmojnë prapë, të jenë pre e harxhimeve financiare, madje të dënohen si rryshfetedhënës(e). Nëse kjo ndodh në vendin e punës, në pah del dilema nëse denoncimi i eprorit për ekstorsion seksual mund të shkaktojë largimin e denoncueses nga puna. Kjo e ndërlikon akoma më shumë nëse vetë denoncimi nuk është mjaftueshëm i fshehtë.⁵¹

Si sektore ku shfaqet më shpesh sekstorsioni përmenden migracioni, gjyqësori, policia, arsimit dhe punësimi në sektorin publik.⁵²

4.4. LIDHSHMËRIA ME PËRFAQËSIMIN E GRAVE NË JETËN POLITIKE

Ka shumë hulumtime që dëshmojnë se korrupsioni i pengon gratë të zënë pozita më të larta në politikë dhe biznes.

Hulumtimet në 18 vende të Evropës tregojnë se korrupsioni, klientelizmi dhe rrjetëzimi politik kanë ndikim negativ në përqindjen e grave të zgjedhura në këshillat lokalë, duke zvogëluar akoma më shumë mundësitë për pjesëmarrjen politike të grave.⁵³

Sipas Kodit Zgjedhor të Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe në lidhje me parimit e përfaqësimit të drejtë dhe përfaqësimit gjinor në organet zgjedhore, gjatë zgjedhjes së anëtarëve të Komisionit Shtetëror Zgjedhor aplikohet parimi i përfaqësimit të drejtë dhe përkatës. Sipas nenit 21, në përbërjen e organeve zgjedhore secila gjini duhet të përfaqësohet me të paktën 30%, ndërsa sipas nenit 64, në listën e fundit të kandidatëve për deputetë dhe anëtarë të Këshillit komunal të Qytetit të Shkupit, të paktën 40% e kandidatëve duhet të jenë nga gjinia më pak e përfaqësuar, dhe nga tre vende të paktën një i takon gjinisë më pak të përfaqësuar, dhe në mënyrë plotësuese edhe të paktën një nga dhjetë vende.⁵⁴

Nisur nga hulumtimet për lidhjen mes gjinisë dhe korrupsionit në Evropë, rritja e përfaqësimit të grave në pozitat më të larta të fuqisë nuk është “zgjidhje instante”

⁵¹ Transparency International: The deafening silence around sextortion, 2020

⁵² Transparency International: Breaking the silence around sextortion, 2020

⁵³ E.Bjamegard 2013: Gender, Informal Institutions and Political Recruitment

⁵⁴ Kodi Zgjedhor i Republikës së Maqedonisë së Veriut

për uljen korrupsionit, ndonëse përforcimi i pozitës së grave në jetën publike mund të vërë themelin për ndryshimet e dëshiruara pozitive në të ardhmen.⁵⁵

Pas një periudhe hulumtimesh për më shumë se 10 vjet për lidhjen mes gjinisë dhe korrupsionit në botë, tashmë duket qartë se ajo është shumë komplekse. Për shembull: lidhshmëria mes nivelit të grave në pozitë në qeveri dhe nivelet e korrupsionit vërtetohet në sistemet demokratike, por jo edhe në vendet autoritare. Përveç kësaj, skema e pritur se përqindja më e lartë e grave sjell nivele më të ulëta korrupsioni paraqitet në analizat të cilat fokusohen te përqindja e grave në kuvende/shtëpitë ligjvënëse, dhe jo te nëpunësit e administratës publike – te pozitat e ndryshme të hierarkisë.⁵⁶

Korrupsioni lidhet me fuqinë e parave. Sa i takon sektorit publik, gratë nuk janë të përfaqësuara mirë në pozitat menaxhuese, aty ku do të kishin fuqinë për të marrë vendime, po janë të punësuara kryesisht në pozita më të ulëta.⁵⁷

Njëra nga çështjet më të rëndësishme që lidhen me hulumtimin për lidhshmërinë mes përfaqësimit të grave në jetën politike dhe nivelin e korrupsionit të një vendi është: pse do të ekzistonte një lidhje e tillë dhe në ç'kushte manifestohet ajo? Duhet të bëhen hulumtime shtesë nëse zhvillimi demokratik do të kontribuonte për përforcimin e lidhjes mes përfaqësimit gjinor dhe korrupsionit, në kushte të një transparence, llogaridhënieje, barazie dhe përfshirjeje më të madhe dhe një sundimi më të mirë të së drejtës.

Sipas një studimi shumë të rëndësishëm që i dedikohet lidhjes mes llojit të regjimit të një shoqërie dhe raportit mes perspektivës gjinore dhe korrupsionit, thuhet se gratë, si anëtare të një grupi të nëpërkëmbur, kanë interes të madh të respektojnë rregullat ligjore, ngaqë, në rast shkeljeje, mund të dënohen më ashpër si pasojë e diskriminimit ndaj tyre. Meqë shoqëritë demokratike kanë legjislacion të fuqishëm kundër korrupsionit, gratë janë më perceptuese sesa burrat për shkeljen e ligjeve. Duke vazhduar këtë vijë gjykimi, mund të përfundojmë se mungesa e dallimeve gjinore në regjimet autokratike është rezultat i mospasjes së normave juridike që dënojnë korrupsionin.⁵⁸

Parlamentet janë institucione demokratike të vendeve dhe kanë detyra politike të iniciojnë dhe të mbajnë procese politike që synojnë realizimin e një përfaqësimi

55 L.Waengnerud: The Link between Gender and Corruption in Europe

56 J.Esarey, G.Chirillo: Fairer sex – purity or myth? Corruption, gender and institutional context, 2013

57 UNDP 2015: Survey methodology: addressing gender equality related corruption risks and vulnerabilities in civil service

58 L.Waengnerud: The Link between Gender and Corruption in Europe,2015

të drejt dhe efikas të grave. Prandaj me angazhime akoma më të mëdha duhet të synojnë arritjen e një shoqërie më të drejtë e cila përfshin edhe perspektivën gjinore.

Sipas të dhënave të raportit për vlerësimin e ndjeshmërisë gjinore të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut të vitit 2019, 48 deputetë ose 38,3% e anëtarëve të Kuvendit janë gra, duke e vendosur Republikën e Maqedonisë së Veriut në vendin e 20-të në nivel global dhe në vendin e 6-të në rajonin e OSBE-së për përfaqësimin e grave.⁵⁹

Në tabelën e mëposhtme mund të shihet numri i grave deputete, pra anëtare të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut nga viti 1990 deri në vitin 2019.

NUMRI I GRAVE DEPUTETE NË KUVENDIN E REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT SIPAS VITEVE									
Mandati	1990-1994	1994-1998	1998-2002	2002-2006	2006-2008	2008-2011	2011-2014	2014-2016	2016-2020
Numri i grave-deputete	5	4	9	21	34	39	38	38	48
Përqindja nga numri i përgjithshëm i deputetëve	4%	3.2%	7.5%	17.5%	28.3%	32.5%	30.89%	31,6%	40%

Burimi: OSCE Mission to Skopje, Manual for members of parliament and parliament staff on gender equality and women's empowerment for the Assembly of the Republic of North Macedonia, 2020

Sipas të dhënave të Unionit Ndërparlamentar, Suedia, e cila ka 46.99% gra në parlamentin e saj, mban vendin e parë në Evropë, ndërsa në nivel global pjesëmarrja e grave në parlamentet kombëtare është 25%.⁶⁰

Në lidhje me indeksin e perceptimit të korrupsionit të organizatës Transparency International, Republika e Maqedonisë së Veriut në periudhën 2014 deri 2019 ka regjistruar përqësimin e perceptimit të korrupsionit nga qytetarët e saj dhe ka rënie për 48 vende, ashtu si mund të vërehet nga tabela më poshtë.

⁵⁹ OSCE Mission to Skopje: Gender sensitivity of the Assembly of the Republic of North Macedonia, 2019

⁶⁰ <https://data.ipu.org/women-ranking?month=3&year=2020>

RENDITJA E REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT NË INDEKSIN E PERCEPTIMIT TË KORRUPSIONIT	
Viti	Renditja
2012	69
2013	67
2014	64
2015	66
2016	90
2017	106
2018	93
2019	106

Burimi: Transparency International, Corruption Perception Index 2012-2019

Mund të përfundojmë se paralelisht me rritjen e përqindjes së grave-përfaqësuese në Kuvend si organi ligjvënës kryesor, ashtu siç e pamë në testin e mësipërm, në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitet e fundit po vërehet rritja e korrupsionit. Ky tregues duhet të interpretohet në korrelacion me ndodhitë ekonomike-sociale dhe politike më të gjera të kësaj periudhe, kur Republika e Maqedonisë së Veriut ishte e shënuar si “shtet i robëruar”⁶¹ nisur nga prania e korrupsionit sistematik në të gjitha sferat e jetës shoqërore.

Në Spanjë është rritur numri i grave të zgjedhura në periudhën e krizës ekonomike e cila ka shtypur ecurinë e përpjekjeve për të përforcuar gjendjen e grave. Duket sikur gratë politike në Spanjë nuk kanë qenë në gjendje të përdorin tiparet e gruas, siç janë ‘outsider-e’ e kulluar/ose përfaqësuese e interesave dhe nevojave të grave. Një nga lëksionet më të rëndësishme që duhet të përvetësohet nga analiza thellësore e Spanjës është se gjendja socio-politike e një vendi ndikon te lidhja mes gjinisë dhe korrupsionit. Hulumtimi thellësor për Spanjën ilustron nevojën për analiza të cilat dallojnë lloje të ndryshme korrupsioni brenda një vendi dhe te pjesëmarrja e grave në parlamentet kombëtare. Ka gjasa që disa shkencëtarë ta marrin Spanjën si shembull i mirë i tezës se pjesëmarrja e grave në pushtet dhe korrupsioni sistematik nuk janë të lidhur në mënyrë kauzale. Tashmë është vënë në dukje se në krahasim me vendet e tjera, Spanja ka një numër të madh grash në

⁶¹ EU Commission Progress report 2018

parlamentin kombëtar, po ka rezultate të dobëta të masës CCI të Bankës Botërore. Për qytetarët spanjollë korrupsioni u kthye nga një faktor i parëndësishëm në problemin e dytë më të madh të shoqërisë. Gjendja me korrupsionin në Spanjë është përkeqësuar njëkohësisht me rritjen e numrit të grave të zgjedhura deputete.⁶²

4.5. LIDHJA E PËRFAQËSIMIT GJINOR ME KORRUPSIONIN GJATË OFRIMIT TË SHËRBIMEVE PUBLIKE

Tashmë u përmend se gjatë shqyrtimit të perspektivës gjinore dhe lidhjes së saj me korrupsionin është vërejtur perceptimi më i lartë te gratë sesa te burrat. Sipas hulumtimeve, arsyeja e kësaj mund të jetë fakti se gratë kanë kontakte më të shumta dhe më të shpeshta me autoritetet publike, jo vetëm pse një numër i madh grash punojnë në sektorin privat, por edhe për shkak se gratë kanë më shumë përgjegjësi të kujdesen për anëtarët e familjes në jetën e tyre private.

Gratë e vendeve sociale janë të vetëdijshme për rolin që luajnë institucionet shtetërore për mirëmbajtjen e mirëqenies së tyre. Mu kjo mirëqenie ka rol vendimtar si mundësi për të pasur një jetë normale. Prandaj gratë e këtyre vendeve janë më të rrepta me njerëzit ose me institucionet që nuk respektojnë shtetin dhe prishin mirëqenien e tyre. Pikë qendrore e kësaj teorie është fakti se në vendet sociale gratë kanë mundësi të punojnë meqë institucionet publike iu ofrojnë shërbime për kujdesin e fëmijëve ose pleqve, dhe kjo iu mundëson atyre kombinimin e jetës profesionale dhe atë private.⁶³

Korrupsioni lidhet më shumë me fuqinë sesa me paratë. Duke pasur parasysh strukturën hierarkike të sektorit publik, konstatohet se gratë janë më pak të përfaqësuara në pozitat udhëheqëse dhe zënë nivelet më të ulëta të hierarkisë. Pa fuqi, gratë kanë praktikisht më pak mundësi të ndërmarrin vepra korruptive, duke qenë të lëndueshme nga rreziqet që lidhen me transparencën e pamjaftueshme dhe praktikatat korruptive të vendit të punës. Ndikimet negative përfshijnë pozita që paguhet më pak, eksploatimin seksual, mosprovovimimin dhe largimin e padrejtë nga puna, dhe të gjitha këto prekin më shumë gratë se burrat.⁶⁴

Meqë gratë përbëjnë përqindjen më të madhe të popullatës së varfër, ato përjetojnë pasoja më të mëdha nga qarku vicioz që korrupsioni krijon për njerëzit

62 L.Waengnerud: The Link between Gender and Corruption in Europe, 2015

63 O. Stensota: Why women in encompassing welfare states punish corrupt political parties?, 2015

64 UNDP: Survey Methodology – addressing gender equality related corruption risks and vulnerabilities in civil service

e nëpërkëmbur. Meqë nuk kanë burime për të kërkuar alternativa private të shërbimeve publike, ata i nënshtrohen ndikimit shkatërrues të korrupsionit mbi cilësinë dhe vëllimin e shërbimeve publike.⁶⁵

Këto njohuri duhet të merren parasysh sidomos nga aspekti i pranisë së formave të korrupsionit që janë specifike për gjininë, që i bën gratë më të ndjeshme ndaj korrupsionit, sidomos për shkak të varëshmërisë më të madhe nga shërbimet publike.

⁶⁵ Transparency International: Gender and Corruption, Topic Guide 2016

5. PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

5.1. PËRFUNDIME

Në këtë dokument u shqyrtuan më shumë aspekte që lidhen me përmasën gjinore të korrupsionit, për të cilat në këtë moment në Republikën e Maqedonisë nuk ka akoma hulumtime dhe të dhëna relevante.

Nga ajo që u prezantua më lart mund të përfundojmë si vijon:

- Fenomeni i korrupsionit ndikon negativisht mbi zhvillimin demokratik të shoqërive, mbi përmirësimin e mirëqenies shoqërore dhe realizimin e barazisë gjinore.
- Korrupsioni godet më shumë shtresat më të varfra të popullsisë, në kohën kur përqindja më e madhe e popullsisë së varfër të botës janë gra.
- Në dekadën e fundit gjithnjë e më shumë njihen format e korrupsionit që janë specifike për gjininë, prej të cilave më serioz është sekstorsioni ose keqpërdorimi i detyrës zyrtare ose funksionit publik për zhatjen e shërbimeve seksuale në këmbim të shërbimeve që kërkohen.
- Lufta kundër korrupsionit mund t'i përmirësojë mundësitë për gratë dhe cilësinë e jetës së tyre. Vendet me shkallë të lartë të barazisë gjinore kanë nivele më të ulëta korrupsioni, ndërsa pabarazia gjinore krijon ambient të mirë për skemat e së kaluarës.

Për shkak të natyrës specifike të sekstorsionit si formë e veçantë e korrupsionit, ai nuk njihet mjaftueshëm e as është hulumtuar dhe dokumentuar sa duhet as në nivel global, e aq më pak në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Në periudhën e ardhshme duhet që të gjitha shtetet të miratojnë agjenda vetjake sipas specifikave shoqërore dhe të ndërmarrin një gamë masash për trajtimin dhe përgjigjen përkatëse për këtë vepra korruptive, të cilat prekin veçanërisht gratë.

5.2. REKOMANDIME

Njohja e formave specifike për gjininë, në radhë të parë detyrimi seksual ose sekstorsioni, do të kontribuojnë për trajtimin më të lehtë të këtij problemi i cili është rrezik serioz për korrupsionin dhe problem serioz socio -ekonomik, ndërsa nga ana tjetër është pengesë për arritjen e një shkalle më të lartë të barazisë gjinore në vend.

Nisur nga përfundimet e dhëna të studimeve dhe analizave relevante nga përvojat ndërkombëtare, mund të jepen këto rekomandime, sipas aktorëve në fushën e të cilëve bie përgjegjësia për të vepruar:

1. Rekomandime për organet shtetërore – ministritë

- Duhet të sillen politika shtetërore me përgjegjësi gjinore dhe me ndjeshmëri gjinore, sidomos politika antikorrupsion. Të kuptuarit e përmasës gjinore të korrupsionit mund të kontribuojë për dizajnimin e mekanizmave efektivë të antikorrupsionit.⁶⁶
-
- Duhet të sillen politika shtetërore me përgjegjësi gjinore dhe me ndjeshmëri gjinore, sidomos politika antikorrupsion. Të kuptuarit e përmasës gjinore të korrupsionit mund të kontribuojë për dizajnimin e mekanizmave efektivë të antikorrupsionit.⁶⁷
- Duhet të mblidhen të dhëna valide të ndara sipas gjinisë, ndërsa krijuesit e politikave duhet të jenë më të informuar për mënyrat e ndryshme si reflektohet korrupsioni mbi gratë dhe burrat. Duhet të inkuadrohet detyrimi për të ndjekur dhe për të përfshirë detyrimin seksual të veçantë në politikat për luftën kundër dhunës të bazuar te gjinia.⁶⁸

⁶⁶ Transparency International: Gender and Corruption, Topic Guide 2016

⁶⁷ Transparency International: Gender and Corruption, Topic Guide 2016

⁶⁸ Transparency International: The deafening silence around sextortion, 2020

- Të krijohen mekanizma dhe kanale dhe t'iu ofrohet mbështetje institucionale atyre që denoncojnë korrupsion në formë të detyrimit seksual - sekstorsionit.⁶⁹
- Në legjislacionin vendor antikorrupsion duhet të zhvillohet definicioni dhe korniza juridike për sekstorsionin, që të mundësohet një ndjekje dhe gjurmim përkatës i rasteve. Gjatë kësaj shumë i rëndësishëm është integrimi në kornizën kombëtare të luftës kundër korrupsionit dhe në politikën/programet e bazuara të gjinia dhe programet dhe rregulloret e dhunës dhe formave të korrupsionit që janë specifike për gjininë, që të sigurohet një komplementaritet më madh.
- Të kryhet një analizë më komparative për përvojat e vendeve të tjera për rregullimin në legjislacionin kombëtar të formave të korrupsionit që janë specifike për gjininë.

2. Rekomandime për Komisionin Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit

- Duhet një fokus gjinor i veçantë në masat antikorrupsion dhe në dokumentet strategjike të Komisionit Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit, si dhe një njoftim i diferencuar për këtë formë korrupsioni në raportet vjetore që dorëzohen te Kuvendi i Republikës së Maqedonisë.
- Të inkuadrohen aspektet gjinore gjatë hartimit të programeve kryesore antikorrupsion, ashtu që gratë të inkuadrohen gjatë krijimit të tyre, duke marrë parasysh edhe ndikimin e masave dhe aktiviteteve të burrat dhe gratë.
- Duhet të promovohet pjesëmarrje më e madhe e grave në jetën politike dhe publike, dhe kjo mund të kontribuojë për përforcimin e integritetit dhe llogaridhënies, por edhe për ndërtimin e sistemeve të menaxhimit që iu përgjigjen nevojave të grave.

⁶⁹ Transparency International: The deafening silence around sextortion, 2020

- Të rritet vetëdija për implikimet e ndryshme gjinore të korrupsionit, në mënyrë që krijuesit e politikave të kuptojnë perspektivën e korrupsionit dhe të dizajnohen politika që do t’iu përgjigjen nevojave dhe pritshmërive të ndryshme të burrave dhe grave.
- Të jepen masa afirmative për emërimin e grave si persona kontakti për politikën antikorrupsion në institucionet e pushtetit qendror dhe lokal, ashtu që të përforcohet roli dhe kontributi i tyre në luftën kundër korrupsionit.
- Të bëhet analiza e përfshirjes së grave në procesin e hartimit dhe sjelljes së dokumenteve dhe politikave strategjike të Komisionit Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit; p.sh.: sa kanë qenë aktive me diskutime dhe propozime gjatë sjelljes së ligjit të ri për parandalimin e korrupsionit dhe konflikteve të interesit, sa propozime të tilla janë pranuar si dhe aspekte të tjera që do të hidhnin dritë mbi ndikimin e grave në procesin e krijimit të politikave antikorrupsion.

3. Rekomandime për pushtetin gjyqësor

- Paralelisht me njohjen e sekstorsionit si formë e korrupsionit që është specifike për gjininë, duhet të nxitet zbatimi i programeve për trajnimin juridik, ashtu që të sigurohet rritja e vetëdijes së gjykatësve dhe prokurorëve për fenomenin e sekstorsionit dhe mënyrën si të si ndiqet.
- Fushata publike për rritjen e vetëdijes për sekstorsionin si formë e korrupsionit do të kontribuonte për inkurajimin e viktimave të dalin dhe të flasin, si dhe të kërkojnë ndëshkim dhe dëmshpërblim.⁷⁰

Një kujdes i veçantë duhet t’i kushtohet pjesëmarrjes në proceset e krijimit të politikave, marrjes së vendimeve, ndjekjes së zbatimit të tyre dhe vlerësimit të

⁷⁰ Transparency International: Breaking the silence around sextortion, 2020

efekteve të tyre. Në këtë procese një nga faktorët kryesorë duhet të jetë sektori civil dhe bashkësia akademike.

Një shembull pozitiv i gjithëpërfshirjes si proces ishte hartimi i Strategjisë së fundit për parandalimin e korrupsionit dhe konflikteve të interesit 2020 – 2024, proces ky i udhëhequr dhe i koordinuar nga Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit, përmes komunikimit intensiv me të gjitha palët e prekur, transparencës së plotë dhe bashkëpunimit të hapur si dhe identifikimit të prioriteteve themelore për luftën kundër korrupsionit, në këtë moment edhe në kornizë strategjike. Ajo që në periudhën vijuese duhet të përmirësohet te të gjithë faktorët është inkuadrimi i komponentit gjinore për ndjekjen e korrupsionit, me qëllimin e mbledhjes së të dhënave relevante për këto aspekte të fenomenit dhe zgjidhjen e tij institucionale.

Të gjithë faktorët e përfshirë në luftën kundër korrupsionit – organet shtetërore, Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit, asociacionet e qytetarëve, komuniteti akademik dhe përfaqësuesit e organizatave ndërkombëtare të vendit – në të ardhmen duhet të kushtojnë kujdes dhe të ndajnë burime për hulumtime që lidhen me format specifike të korrupsionit. Kjo vlen sidomos për hulumtimet që lidhen me këto pyetje:

- Sa nga parashtrimet/denoncimet për korrupsion që arrijnë te Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit janë kundër grave dhe sa kundër burrave?
- Sa nga parashtrimet/denoncimet për korrupsion që arrijnë te Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit dorëzohen nga gra dhe sa nga burra?
- Sa nga rastet e denoncuar me korrupsion i takojnë sekstorsionit ose detyrimit/zhvatjes së shërbimeve seksuale në këmbim të përfuturit të ndonjë shërbimi publik?
- Sa e shpeshtë është shfaqja e kësaj forme korrupsioni në Republikën e Maqedonisë së Veriut?
- Për cilat shërbime bëhet më shpesh sekstorsioni si formë korrupsioni, pra a ka prirje te sektorë të caktuar?
- Cili është profili i viktimave të sekstorsionit në Republikën e Maqedonisë së Veriut – cilës kategori moshe, arsimit apo të ardhurash i takojnë?

- A shfaqet kjo formë korrupsioni më shumë në nivel qendror apo lokal?
- Si të nxitet denoncimi i rasteve të sekstorsionit?
- Si të përforcohet siguria e kanaleve për denoncimin e sekstorsionit?

Në periudhën e ardhshme do të duhet të hartohet metodologjia sipas së cilës Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit do të duhej të ndjekë gjendjen me korrupsionin nga aspekti gjinor dhe në bazë të të dhënave të besueshme të hartojë analiza dhe të propozojë zgjidhje. Lidhja e aspekteve gjinore me korrupsionin mund të ndihmojë për një të kuptuar më të mirë të praktikave korruptive dhe për krijimin e strategjive më efektive për shënimin e tyre. Prandaj fokusimi i rolit të grave në jetën sociale, politike dhe ekonomike të vendit, që përcakton ndërveprimin e tyre në shoqëri, si dhe rritja e fuqisë së tyre duhet të jetë çështja kryesore gjatë propozimit të zgjidhjeve gjithëpërfshirëse dhe të qëndrueshme për luftën kundër korrupsionit.

6. BURIMET E PËRDORURA

1. B20, C20 and W20 #CorruptionToo: Why gender matters for anti-corruption, 2018. On-line article published by the network Argentina 2018 Business 20, Argentina 2018 Civil 20 and Argentina 2018 Women 20. <https://civil-20.org/c20/wp-content/uploads/2018/10/Joint-Statement-Gender-and-Corruption-1.pdf>
2. Boris Divjak: Gender and Corruption in Failed Democracies Issue paper Case study Bosnia and Herzegovina, Transparency International Bosna I Hercegovina, 2020 <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2020/05/Gender-and-Corruption.pdf>
3. Ana Maria Munoz Boudet, Paola Buitrago, Benedicte Leroy de la Briere, David Newhouse, Eliana Rubiano Matulevich, Kinnon Scott, Pablo Suarez-Becerra: "Gender Differences in Poverty and Household Composition through the Life-cycle: A Global Perspective" 2018. World Bank Group <http://documents.worldbank.org/curated/en/135731520343670750/pdf/WPS8360.pdf>
4. Anand Swami, Omar Azfar, Stephen Knack: "Gender and Corruption" 1999. IRIS Center Working Paper No. 232 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=260062
5. Elin Bjarnegård, : Gender, Informal Institutions and Political Recruitment, 2013. Published by Palgrave Macmillan. <https://www.palgrave.com/gp/book/9780230369269>
6. 2018 Commission Report on the former Yugoslav Republic of Macedonia <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-report.pdf>
7. Frédéric Boehm and Erika Sierra: The gendered impact of corruption: Who suffers more – men or women? 2015. Bergen: Chr. Michelsen Institute (U4 Brief 2015:9) <https://www.u4.no/publications/the-gendered-impact-of-corruption-who-suffers-more-men-or-women>

8. GRECO : Thirteenth General Activity Report, Thematic article: Lobbying and corruption; 2012. Council of Europe. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806cb90a>
9. International Association of Women Judges: Naming, Shaming, and Ending Sextortion, 2012. Government of the Netherlands/ MDG3 Fund <http://www.iawj.org/wp-content/uploads/2017/04/Corruption-and-Sextortion-Resource-1.pdf>
10. Justin Esarey, Gina Chirillo: Fairer sex – purity or myth? Corruption, gender and institutional context, 2013. Published online by Cambridge University Press: 14 November 2013 <https://www.cambridge.org/core/journals/politics-and-gender/article/fairer-sex-or-purity-myth-corruption-gender-and-institutional-context/E33CD848226B8BE25F34E5291F1FB351>
11. Lena Waengnerud: The Link between Gender and Corruption in Europe, 2015. Published online by Anticorruption Policies Revisited <http://anticorrp.eu/publications/case-studies-on-gender-and-corruption/>
12. Mattias Agerberg: Perspectives on gender and corruption, 2014. The Quality of Government Institute Department of Political Science, University of Gothenburg https://qog.pol.gu.se/digitalAssets/1516/1516175_2014_14_agerberg.pdf
13. Helena Olofsdotter Stensota, Lena Waengnerud, Mattias Agerberg: Why women in encompassing welfare states punish corrupt political parties?, 2015. Published online by Springer Nature Switzerland AG https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137556288_14
14. OSCE Mission to Skopje: Gender sensitivity of the Assembly of the Republic of North Macedonia, 2019
15. SIDA: Gender and Corruption, Brief 2015. Swedish International Development Cooperation Agency <https://www.sida.se/English/publications/159390/gender-and-corruption/>

16. Transparency International: Gender and Corruption, Topic Guide 2016 https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Topic_guide_gender_corruption_Final_2016.pdf
17. Transparency International: Breaking the silence around sextortion, 2020 https://www.transparency.org/news/feature/the_deafening_silence_around_sextortion
18. Transparency International: Gender, Equality and Corruption – What are the linkages? https://www.transparency.org/whatwedo/publication/policy_position_01_2014_gender_equality_and_corruption_what_are_the_linkage
19. Transparency International: Global Corruption Barometer 2019 https://www.transparency.org/research/gcb/global_corruption_barometer_2019
20. UNDP: Survey methodology: addressing gender equality related corruption risks and vulnerabilities in civil service, 2015 http://www.undp.md/media/tender_supportdoc/2015/1103/Survey_Methodology-_addressing_gender_equality_related.pdf
21. Akcija Združenska: Raport mbi vlerësimin e zbatimit të Ligjit për Mundësi të Barabarta për Gratë dhe Burrat në njësitë e vetëqeverisjes lokale, 2019
22. Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës: Raport vjetor i të dhënave nga Regjistri i të punësuarve në sektorin publik në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitin 2019, https://mioa.gov.mk/sites/default/files/pbl_files/documents/reports/izvestajreg2019.pdf
23. Kodi Zgjedhor i Republikës së Maqedonisë së Veriut, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 40/2006, 136/2008, 148/2008, 155/2008, 163/2008, 44/11, 51/11, 142/12, 31/13, 34/13, 14/14, 30/14, 196/15, 35/16, 97/16, 99/16, 136/16, 142/16, 67/17, 125/17, 35/18, 99/18, 140/18, 208/18, 27/19 dhe "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 98/19.
24. Kodi Penal i Republikës së Maqedonisë së Veriut, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11,

- 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 dhe 248/2018.
25. Ligji për Parandalimin të korrupsionit dhe konfliktit të interesave, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 12/2019
 26. Ligji për mundësitë e barabarta për burrat dhe gratë, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 166/2014
 27. Ligji për punonjësit në sektorin publik, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 27/14, 199/14, 27/16, 35/18, 198/18 dhe "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut" nr. 143/19, 14/2020.
 28. UN Information Service: Corruption and gender, 2019<http://www.unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2019/uniscp1088.html>
 29. https://www.transparency.org/whatwedo/publication/together_against_corruption
 30. Enti shtetëror për statistikë: Gratë dhe burrat në Maqedoninë e Veriut 2019, <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/Gender2019.pdf>
 31. Inter-Parliamentary Union: Percentage of women in national parliaments, 2020 <https://data.ipu.org/women-ranking?month=3&year=2020>
 32. United Nations Sustainable Development Goals, 2015. United Nations. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
 33. UNWOMEN: UN Women and the World Bank unveil new data analysis on women and poverty, 2017. UN Women <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2017/11/news-un-women-and-the-world-bank-unveil-new-data-analysis-on-women-and-poverty>
 34. OSCE Chairmanship: Implementing political commitments together, making a difference on the ground continuing to strengthen dialogue to define Albania's 2020 OSCE Chair, 2020 <https://www.osce.org/chairmanship/443215>
 35. World Bank: Engendering Development through Gender Equality in Rights, Resources, and Voice, Oxford University Press, 2001 <http://documents.worldbank.org/curated/en/512911468327401785/pdf/multi-page.pdf>